

UNDEF

The United Nations
Democracy Fund

**TRANSPARENCY
INTERNATIONAL**

KYRGYZSTAN

ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУГА КООМДУК КАТЫШУУ

ӨЗ КОНУШУБУЗДА МАСЕЛЕЛЕРДИ КАНТИП ӨЗҮБҮЗ ЧЕЧСЕК БОЛОТ

*Бул нускама Бириккен Улуттар Уюмунун Демократия Фондунун жана Трансперенси
Интернешнл Кыргызстандын “Өнүгүү келишими: Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жана
жамаат арасындагы шериктештик” долбоорунун алкагында иштелип чыккан*

Бишкек - 2012

UNDEF

The United Nations
Democracy Fund

TRANSPARENCY
INTERNATIONAL

KYRGYZSTAN

ЖЕРГИЛИКТҮҮ ӨЗ АЛДЫНЧА БАШКАРУУГА КООМДУК КАТЫШУУ ӨЗ КОНУШУБУЗДА МАСЕЛЕЛЕРДИ КАНТИП ӨЗҮБҮЗ ЧЕЧСЕК БОЛОТ

*Бул нускама Бириккен Улуттар Уюмунун Демократия Фондунун жана Трансперенси Интернешнл Кыргызстандын
“Өнүгүү келишими: Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жана жамаат арасындагы шериктештик” долбоорунун
алкагында иштелип чыккан*

Сунушталган нускама – бул жергиликтүү өз алдынча башкаруудагы коомдук катышуу тууралуу мыйзамдар боюнча кыскача жол көрсөткүч.

Биз нускама жигердүү жарандарга жана алардын бирикмелерине жарандык катышууну өнүктүрүү боюнча зарыл ишмердикте жардам берет деп үмүттөнөбүз, ансыз коомдун да, мамлекеттин да гүлдөп өнүгүүсү мүмкүн эмес. Ошондой эле ал аймактын жашоо тиричилигине калктын кызыкчылыгын жогорулатууга кызыкдар жергиликтүү бийлик жетекчилерине пайдалуу болот деп үмүттөнөбүз.

Брошюра Бириккен Улуттар Уюмунун Демократия Фондунун жана Трансперенси Интернешнл Кыргызстандын “Өнүгүү келишими: отчеттуулук аспабы коомчулуктардын колунда” долбоорунун алкагында иштелип чыккан.

Жергиликтүү өз алдынча башкарууга жарандык катышуу - Б.: , 2012 – 34 б.

Долбоордун негизги максаты Кыргыз Республикасында жергиликтүү деңгээлде демократияны өнүктүрүүгө көмөк көрсөтүү болуп саналат. Бул максат Кыргыз Республикасында жергиликтүү өз алдынча башкаруу институтунун ролунун өзгөрүшү тууралуу жарандык коомдун маалымдуулук деңгээлин жогорулатуу жана калктын кеңири катмарларын жергиликтүү өз алдынча башкаруу процессин ишке ашырууга тартуу сыяктуу негизги милдетти чечүү жолу менен жетишилет.

Брошюранын материалы Трансперенси Интернешнл Кыргызстан эксперттери тарабынан даярдалган. Авторлордун пикири сөзсүз түрдө БУУнун Демократия Фондунун, БУУ системасынын башка мекемелеринин көз карашын чагылдырбайт.

© Трансперенси Интернешнл Кыргызстан, 2012 Бардык укуктар сакталган.

UNDEF

The United Nations
Democracy Fund

Бириккен Улуттар Уюмунун Демократия Фонду (БУУДФ) 2005-жылы БУУнун Башкы катчысы тарабынан бүткүл дүйнөдө демократияны өнүктүрүүгө колдоо көрсөтүү үчүн негизделген. БУУДФ жапандык коомдун таасирин чындоого, адам укуктарын ишке ашырууга көмөк көрсөтүүгө, ошондой эле бардык топтордун демократиялык процесстерге катышувусун камсыз кылууга багытталган долбоорлорго колдоо көрсөтөт.

TRANSPARENCY
INTERNATIONAL

KYRGYZSTAN

Трансперенси Интернешнл Кыргызстан – дүйнөдөгү коррупцияга каршы күрөшүү боюнча алдыңкы Трансперенси Интернешнл уюмунун Кыргызстандагы Улуттук бөлүмү.

МАЗМУНУ:

Киришүү	6
Нускама боюнча жол көрсөткүч.....	7
Коомдук катышуу: негизги жоболор	9
1. <i>Негизги түшүнүктөр</i>	9
2. <i>Коомдук катышуу деңгээлдери</i>	11
3. <i>Коомдук катышуу принциптери</i>	12
4. <i>Коомдук катышуунун артыкчылыктары жана кемчиликтери</i>	13
Баскычтар жана ыкмалар	14
Мыйзамдык аспектилери	22

Киришүү

Коомдук катышуу басмалардын көпчүлүгүндө жарандардын так маалымат алуу, чечимдерди кабыл алуу процессине катышуу ж.б. жагынан каралат.

Бул нускамада биз коомдук катышууну жергиликтүү бийлик жана жамаат ортосунда кызматташтыкты жана ишенимди жакшыртуунун зарыл шарты катары кароону сүнүш кылабыз. Нускамада башкаруунун тийиштүү ыкмалары келтирилген, аларды колдонууда коомдук катышуу түрдүү деңгээлдерде эң натыйжалуу чечимдерди издөөдө натыйжалуу аспап болуп калат, жана аларды ишке ашыруу жыйынтыгында жарандардын сапаттуурак мамлекеттик кызматтарды алуу укугун камсыз кылуу үчүн шарттар түзүлөт. Бул ыкмалар универсалдуу жана коомдук катышуунун мыйзамдарда көрсөтүлгөн жол-жоболорунда, ошондой эле ар түрдүү долбоорлорду иштеп чыгууда (өнүгүүнүн стратегиялык пландарын жана концепцияларын, короолорду жана аймактарды көрктөндүрүүдө, коммерциялык эмес социалдык долбоорлордо ж.б.) колдонулушу мүмкүн. Аларды коомчулук өкүлдөрү, ошондой эле долбоор иштеп чыгуучулар жана чечим кабыл алуучу адамдар колдоно алышат.

Трансперенси Интернешнлдын коомдук катышуу жол-жоболорун уюштуруудагы тажрыйбасы бул процесстин бардык катышуучулары үчүн эң мыкты жыйынтык кызыктар тараптарды (стейкхолдерлерди) аныктоо техникасын, консультация алуу жана маселелерди талкуулоодо, башкаруучулук чечимдерди кабыл алууда алардын пикирин эсепке алуу техникасын сабаттуу колдонууда жетишилери көрсөттү.

Ар бир маселени талкуулоодо төмөнкү баскычтарды камтыган 5 кадамдык циклди колдонсо болот:

- 1) маалымдоо;
- 2) пикирлерди аныктоо;
- 3) талкуулоо;
- 4) чечимдерди кабыл алуу;
- 5) кайтарым байланыш.

Ар бир баскычты ишке ашыруу үчүн белгилүү ыкмалар жана аспаптар бар. Алардын кайсы бирин колдонуусу пикирледи эске алуу аракеттерин уюштуруучуларынын коюулган максаттарына, бөлүнгөн ресурстарына жана квалификациясына жараша болот.

ТИКтин тажрыйбасынан улам бул жол-жобонун өнүгүшү жана натыйжалуулугу жарандык коомдун жигердүүлүгүнөн жана ошол эле учурда чечимдерди кабыл алган адамдардын өз долбоорлорун, чечимдерин жакшыртуу, альтернативаларды издөө үчүн консультациялардын жана талкуулардын жыйынтыктарын колдонуу даярдыгына жараша болору байкалат.

Нускама боюнча жол көрсөткүч

Методикалык нускама өзүндө 3 негизги бөлүктү камтыйт: «Коомдук катышуу: негизги жоболор», «Мыйзамдык аспектилери» жана «Баскычтар жана ыкмалар». Бөлүктөрдүн мазмуну таблицада чагылдырылган: негизги суроолорго жооптор жана нускаманын бөлүмдөрүнө шилтемелер берилген, аларда толук маалымат менен таанышууга болот. Бул үч бөлүктө коомдук катышуунун теориялык аспектилери келтирилген: негизги терминдер жана аныктамалар, мыйзамдык аспектилер, коомдук катышуу жол-жоболорун ишке ашыруу техникалары жана ыкмалары.

1-таблица

Негизги суроолор	Баяндама		Нускаманын бөлүмү
«Чечимдерди кабыл алууга коомдук катышуу» деген ЭМНЕ?	Натыйжалуу башкаруучулук чечимди кабыл алууну камсыз кылган талкуулануучу маселе боюнча кызыкдар тараптардын пикирин аныктоо жана эске алуу. Чечим кабыл алуучу адамдын жана кызыкдар тараптардын кызматташуу процессинен турат.		«Негизги түшүнүктөр» «Коомдук катышуу деңгээлдери» «Коомдук катышуу принциптери»
КИМ катышат?	Субъекттер болуп төмөнкүлөр эсептелет: чечим кабыл алуучу адам (ЧКА); кызыкдар тараптар (КТ). Коомчулук талкуулануучу маселе жөнүндө жалпы маалымат алат жана өзүн КТ топтору катары аныктай алат.		«Негизги түшүнүктөр»
Чечимдерди кабыл алууга коомдук катышуунун ЭМНЕ кереги бар?	ЧКА үчүн: Эң натыйжалуу башкаруучулук чечим кабыл алуу, тобокелдердин пайда болуу ыктымалдуулугун азайтуу.	КТ үчүн: өз убагында маалымат алуу, талкуулануучу маселе боюнча өз пикирин билдирүү, чечим кабыл алууга таасир этүү мүмкүндүгү.	«Коомдук катышуунун артыкчылыктары жана кемчиликтери»

<p>Чечимдерди кабыл алууга коомдук катышууну КАНТИП уюштуруу керек?</p>	<p>Кызыкдар тараптардын пикирин эске алуунун 5 баскычтуу процедурасын колдонуу (маалымдоо, пикирлерди аныктоо, талкуулоо, чечимдерди кабыл алуу, кайтарым байланыш) ЧКга коомдук катышууну натыйжалуу уюштурууну камсыз кылат.</p>	<p>«Баскычтар жана ыкмалар»</p>
<p>Чечимдерди кабыл алууга коомдук катышуу ЭМНЕ МЕНЕН РЕГЛАМЕНТТЕШТИРИЛГЕН?</p>	<p>Жарандардын чечимдерди кабыл алууга катышуу тартиби улуттук мыйзамдар, ошондой эле жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын нормативдик укуктук актылары менен белгиленет: жергиликтүү өз алдынча башкарууну жүргүзүүдө; болжолдонгон чарба ишинин курчап турган чөйрөгө таасирин баалоодо (КЧТБ); коомдук экологиялык экспертиза жүргүзүүдө. Коомдук катышуу жол-жоболорунун түрлөрү: коомдук талкуулар, эл алдында угуулар, коомдук экологиялык экспертиза.</p>	<p>«Мыйзамдык аспектилер»</p>

Коомдук катышуу: негизги жоболор

1. Негизги түшүнүктөр

«Чечимдерди кабыл алууга коомдук катышуунун» көптөгөн ар түрдүү аныктамалары бар. Алардын көпчүлүгү коомдук катышууну чечимдерди кабыл алуу процессине катышуу үчүн коомчулуктун укуктарын жана мүмкүнчүлүктөрүн камсыз кылуу аспабы катары карайт.

Бул нускаманын негизги максаты коомдук катышууну мындай жол-жобону уюштуруунун натыйжалуу ыкмасынын (натыйжалуу чечимди кабыл алуу) көз карашынан карап чыгуу. Ошондуктан бул нускаманын максаттарынын алкагында биз аныктаманын төмөнкү синтезделген вариантын сунуш кылабыз:

Чечимдерди кабыл алууга коомдук катышуу – бул эң натыйжалуу башкаруучулук чечимди кабыл алуу максатында чечим чыгарган адам (же адамдардын тобу) жана кызыкдар тараптар ортосунда кызматташуу процесси.

Максат: мүмкүн болчу экономикалык, социалдык жана экологиялык тобокелдерин алдын алууга же азайтууга мүмкүндүк берүүчү кызыкдар тараптардын пикирин эске алуу менен башкаруучулук чечимди кабыл алуу; жергиликтүү бийлик жана коомчулук ортосунда ишенимдин деңгээлин жогорулатуу; жергиликтүү коомчулук өкүлдөрүнүн жергиликтүү маанидеги маселелерге менчик сезимин жогорулатуу; жергиликтүү деңгээлде жашоо сапатын жакшыртуу.

Маселелер:

- кызыкдар тараптарга болжолдонуучу ишмердик, чыгарылуучу чечим тууралуу маалымат берүү;
- кызыкдар тараптарды аныктоо жана чечимдерди кабыл алууда алардын пикирин эске алуу;
- чечимдерди кабыл алууда көбүрөк ачык-айкындыкты жана жоопкерчиликти камсыз кылуу;
- талаш маселелерди эрте аныктоо жолу менен жаңжалдуулукту азайтуу;
- кайтарым байланышты камсыз кылуу.

Чечим кабыл алуучу адам (ЧКА) – бул чечим кабыл алууга ыйгарым укук берилген жана чыгарылган чечимдин натыйжалары үчүн жоопкерчилик тарткан субъект.

Кызыкдар тараптар (КТ) – кабыл алынган чечимдин жыйынтыгында алардын кызыкчылыктарына түздөн-түз же кыйыр түрдө таасирленүүчү коомдун топтору (жашоочулар, КЭУ, бизнес, бийлик өкүлдөрү ж.б.).

Кызыкдар тараптарга адамдардын 4 категориясын киргизүүгө болот:

- 1) аларга чечим жана анын натыйжалары таасир тийгизген адамдар;
- 2) аларга, балким, таасир тийгизилиши мүмкүн болгон адамдар;
- 3) чечимге таасир этүүчү адамдар;
- 4) чечимде жана/же анын натыйжаларында кызыкчылыгы бар адамдар.

Кызыкдар тараптарды табуу жана тартуу максаттуу түрдө жүргүзүлөт. Алгач жергиликтүү коомчулуктун жашоочулары талкуулануучу маселе боюнча жалпы маалымат алышат. Алынган маалыматка баа бергенден кийин жашоочулар өзүнүн кызыкчылыгын аныктай алышат жана өзүн белгилүү кызыкдар тарапка киргизе алышат.

«Кызыкдар тараптар» же «стейкхолдерлер» түшүнүгүн кеңирирээк карап чыксак. «Стейкхолдерлер» түшүнүгү англис тилинен келген – *stakeholders*.

Стратегиялык менеджмент концепциясында «стейкхолдерлерди» «уюштуруучулук максаттарга жетүү аларга же алар таасир эте алчу топтор же адамдар» катары аныкташат. Ошентип, стейкхолдерлер деп максаттарга жетүүгө таасир этүү мүмкүнчүлүгү берилген адамдар гана эмес, алардын кызыкчылыктары болжолдонуучу ишмердиктин жыйынтыгы менен түздөн-түз же кыйыр түрдө таасирленүүсү мүмкүн болгон адамдар дагы аталат.

Стейкхолдерлерди аныктоо – талкуулануучу маселенин аспектилерин ар тараптуу талдоону талап кылган татаал процесс. Стейкхолдерлерди аныктоого тыкан мамиле кылуу кызыкдар тараптардын айрым топторун талкуулоодон четтелүү тобокелдигин азайтууга мүмкүндүк берет, алардын кечирек аныкталышы жаңжалдардын жана кошумча чыгымдардын себеби болушу мүмкүн.

Кызыкдар тараптарды аныктоо төмөнкү алгоритм боюнча жүргүзүлүшү мүмкүн:

- 1) Долбоорлоо баскычында, ошондой эле иштетүү баскычында административдик, капиталдык, финансылык, жер, эмгек, интеллектуалдык ж.б. камтыган ниетти ишке ашыруу үчүн зарыл ресурстардын тизмесин түзүү.
- 2) Жогоруда аныкталган ресурстарга ээлик кылган/тескеген стейкхолдерлердин тизмесин түзүү.
- 3) Стейкхолдерлердин тизмесин толуктоо үчүн төмөнкү суроолорго жооп бергиле:
 - Натыйжанын керектөөчүсү ким болот?
 - Ниетти ишке ашыруунун жүрүшүндө кимдин укуктары жана кызыкчылыктары таасирлениши мүмкүн?
 - Ниетти ишке ашыруу процессинен жана натыйжадан ким пайда алат? Ким пайда алгысы келет, бирок белгилүү жагдайлар боюнча аларды ала албайт?
 - Ниетти ишке ашыруунун жүрүшүнө ким таасир эте алат?

Бул суроолорго жооп берүү үчүн берилген кырдаалды изилдөө, негизги фигуралар менен талкууну уюштуруу, керектүү илимий булактарды изилдөө, ошондой эле жеке тажрыйбаны эске алуу керек.

Стейкхолдерлердин ар бир тобу менен кызматташууда ар түрдүү ыкмалар колдонулушу мүмкүн («Баскычтар жана ыкмалар» бөлүмү).

Бул нускаманын негизги максаты коомдук катышуу жол-жобосун натыйжалуу уюштуруу техникасын карап чыгууда турат.

Коомдук катышуунун жол-жоболорун уюштуруудагы жана өнүктүрүүдөгү ТИ тажрыйбасы бул жол-жобонун натыйжалуулугу менеджмент технологияларын – мыкты альтернативаларды аныктоодо жана башкаруучулук чечимди түзүүдө кызыкдар тараптардын пикирин эске алууну колдонуу менен аныкталарын көрсөттү.

Кызыкдар тараптардын пикирин эске алуу техникасы төмөнкү баскычтарды камтыган 5 кадамдык циклди түзөт:

- 1) маалымдоо;
- 2) пикирлерди аныктоо;
- 3) талкуулоо;
- 4) чечимдерди кабыл алуу;
- 5) кайтарым байланыш.

Баскычтардын ар бири тууралуу толугурак «Баскычтар жана ыкмалар» бөлүмүндө айтылган.

2. Коомдук катышуу деңгээлдери

Башкаруучулук чечимдерди кабыл алуунун азыркы практикасында чечим коомдук пикирди эске алуу менен кабыл алынгандыгы тууралуу көп айтылат. Бирок жагдайларды талдоо бул дайыма эле мындай эмес экендигин көрсөттү. Чечим кабыл алган бардык эле адамдар жана коомдук пикирди эске алуу жол-жобосун уюштуруучулар бул жол-жобонун 5 негизги баскычын («Баскычтар жана ыкмалар» бөлүмү) ыраттуу ишке ашыруу гана аларга аны колдонгондугу тууралуу айтууга үкүк берерин түшүнө беришпейт.

ММК аркылуу болжолдонуучу ишмердик/кабыл алына турган чечим тууралуу билдирүү маалымдоо гана болуп калат, ал эми ой-пикирлерди талдоосуз, талкуулоосуз жана пикирлердин кайсынысы жана кандай себептен эске алынган/эске алынбаганы жөнүндө отчетту даярдоосуз ой-пикирлерди жиберүү сунушу бул жол-жобону жасалма аткаруу көрүнүшү гана болуп калат.

Иш жүзүндө коомдук катышуу жол-жоболорун уюштурууда төмөнкү каталар көп кездешет:

- бир же бир нече гана баскычтарды ишке ашыруу;
- кызыкдар тараптарды аныктоодо так эместик;
- жол-жобонун баскычтарын формалдуу түрдө аткаруу;
- баскычтарды ишке ашыруу ыраттуулугун бузуу;
- коомдук катышуу жол-жобосун чечим кабыл алганга чейин эмес, чечим кабыл алгандан кийин ишке ашыруу.

Коомдук катышуу ыкмасында «Коомдук катышуу тепкичи» жана «Коомдук катышуу деңгээлдери» сыяктуу түшүнүктөр белгилүү.

Азыркы тажрыйба үчүн бул негизди колдонуу менен биз коомдук катышуу деңгээлдерин төмөнкүдөй үч түрү боюнча талдоону сунуш кылабыз: жасалма катышуу, үстүртөн катышуу жана анык катышуу. Бул деңгээлдердин ар бири өзүнө эмнени камтый тургандыгы тууралуу толугурак таблицада баяндалган.

2-таблица

Коомдук катышуу тепкичи

Деңгээли	Түрү	Сүрөттөлүшү
Анык катышуу	Бирге долборлоо	татаал маселелердин чечимдерин издөө жана карамакаршылыктарды четтетүү, долбоорлоо жана натыйжа үчүн биргелешип жоопкерчиликти алуу менен кызматташтык.

	Кеңешүү (талкуулоо, коомдук пикирди эске алуу)	Көйгөйлүү маселелерди чогуу аныктоо, компромисстерди издөө, тобокелдердин алдын алуу максатында КТ жана ЧКА ортосунда үзгүлтүксүз диалог. ЧКА коомчулуктун пикирин эске алуу менен чечим чыгарат, бирок кабыл алынган чечим үчүн жоопкерчилик тартат. ЧКА КТду алардын пикирлери жана талкууларга катышуусу кабыл алынган чечимге кандай таасир тийгизгени тууралуу маалымдайт (кайтарым байланыш).
Үстүртөн катышуу	Пикирлерди аныктоо	Маалымат алуу үчүн же кырдаалды жана талкуулануучу маселени жакшырак түшүнүү үчүн ЧКА КТнын пикирин сурашы мүмкүн, бирок чечим кабыл алууда коомчулуктун жана КТнын пикири эске алынбайт.
	Маалымат таратуу	ЧКА жана КТ ортосунда байланыштын эң жөнөкөй түрү тараптарга чечим кабыл алуу процесси тууралуу маалымдоо болуп саналат, бирок пикир кошуу же чечимди кабыл алууга катышуу мүмкүнчүлүгү берилбейт.
Жасалма катышуу	«Дарылоо»	Коомдук пикирди өз жагына тартуу үчүн чектелген же жалган маалымат таркатуу.
	Окшоштуруу	Коомчулуктун катышуусунун негизги принциптерин бузуулар менен коштолгон коомчулук менен жолугушууларды же талкууларды уюштуруу («Коомдук катышуу принциптери» бөлүмү).
	Пара үчүн катыштыруу	Акчалай же башка артыкчылыктарга кызыкдар тараптарда гана тартуу жана киргизүү

Ошентип, «Бирге долборлоо» башкаруучулук чечимдерди кабыл алууда коомдук катышуу жол-жобосун колдонуунун эң натыйжалуу ыкмасы болуп эсептелет. Бирок реалдуу тажрыйбада, кабыл алынуучу чечимге жараша чечим кабыл алуучу жак мыйзам менен шартталган жоопкерчиликке (финансылык жана кылмыш) тартылышы мүмкүн экендиги көбүнчө «Кеңешүү» менен чектелүүгө мажбурлайт.

3. Коомдук катышуу принциптери

Чечимдерди кабыл алууда коомдук катышуу жана кызыкдар тараптардын пикирин эске алуу жол-жобосу төмөнкү принциптерге ылайык уюштурулушу керек:

- 1) Максат коюу: жол-жобонун максаты так аныкталган болушу керек, ал билим жана кесип деңгээлине карабастан бардык кызыкдар тараптарга түшүнүктүү жана жеткиликтүү болууга тийиш.
- 2) Заманбаптык: коомдук катышуу жол-жобосун ишке ашыруу жана бардык

кызыкдар тараптарды талкууга тартуу башкаруучулук чечим кабыл алынгандан кийин эмес, ага чейин жүргүзүлүшү керек.

- 3) Ачык-айкындык: жол-жобонун алкагында маалымат кызыкдар тараптардын ар бир өкүлүнө ачык жана жеткиликтүү болушу керек.
- 4) «Кайтарым байланыш»: жол-жобонун жүрүшүндө кызыкдар тараптар мыйзамдуу кайтарым байланыш укугуна ээ – б.а. алардын пикири кайда жана кантип эске алынган, айтылган көз караштардын чыгарылган жыйынтык чечимге кандай катышы бар экендиги тууралуу маалым болууга.
- 5) Жергиликтүүлүк: жол-жобо өзүнө жергиликтүү коомчулуктун менталитетинин өзгөчөлүгүнө жооп берген форматтарды жана аспаптарды камтышы керек.
- 6) Дискриминациянын жоктугу: жол-жобо чечим кабыл алуу процессине БАРДЫК кызыкдар тараптарды тартууну караштырат, кабыл алынып жаткан чечимди талкуулоонун жүрүшүндө бардыгы добуштун тең укугуна ээ.
- 7) Башкаруу: жол-жобону натыйжалуу уюштуруу үчүн сапаттуу башкаруу керек, ал координациялоо милдеттерин ишке ашыруу жана ыкчам, жыйынтыктуу ж.б. көзөмөлдүн түрлөрүн ишке ашыруу үчүн керектүү ресурстарды (анын ичинде убакыттык жана адамдык) толук жана өз убагында пландаштырууну болжолдойт.
- 8) Кесипкөйлүк: жол-жобону пландаштыруу жана ишке ашыруу тийиштүү техникалар, ыкмалар жана аспаптар менен камсыздалып, адистер тарабынан уюштурулушу керек.

4. Коомдук катышуунун артыкчылыктары жана кемчиликтери

Коомдук катышуунун жана кызыкдар тараптардын пикирин эске алуунун жакшы уюштурулган жол-жобосу чечим кабыл алуучу адамдар үчүн, ошондой эле жол-жобого катышуучу кызыкдар тараптар үчүн бир катар артыкчылыктарды берет.

Чечим кабыл алуучу адамдар үчүн пайдалар:

- пикирлер кеңири катмары тартылып жана чечимдердин мүмкүн болчу түрлүү жолдору иштелип чыгат;
- чечим кабыл алуучу адамдар жана кызыкдар тараптар ортосунда кабыл алынуучу чечимди токтотууга же кайра карап чыгууга алып келиши мүмкүн жаңжалдардын пайда болуу тобокелдери азаят;
- кызыкдар тараптардын чечимди түзүүгө катышуусу чечим кабыл алуу процессинин чыгымдарын азайтууга, убакытты жана финансы ресурстарын сактоого, чечим кабыл алгандан кийин узак жана татаал талкууну болтурбоого мүмкүндүк берет.

Коомдук катышуунун жана кызыкдар тараптардын пикирин эске алуунун жол-жобосу төмөнкүлөргө мүмкүндүк берет:

- чечимдерди кабыл алуунун ачык мүнөзүнө жетишүүгө, анын жыйынтыгында кызыкдар тараптардын алдында чечим кабыл алган адамдарга карата ишеним өсөт, алар кабыл алынган чечимдерге карата көбүрөк түшүнүү жана жоопкерчилик менен мамиле кыла баштайт;
- социалдык жана курчап турган чөйрөгө тигил же бул долбоордун таасири тууралуу толук маалымат алуу, аны көбүнчө эксперттердин тар чөйрөсүнүн корутундуларынын негизинде толук өлчөмдө болжолдоо мүмкүн эмес;

- жергиликтүү шарттардын өзгөчөлүгүн жакшы түшүнүү жана долбоордун мүмкүн болчу кемчиликтерин аныктоо.

Кызыкдар тараптар үчүн пайдалар:

- маалыматты өз убагында алуу жана аны өз ишинде эске алуу;
- түзүлүп жаткан чечимге конструктивдүү таасир этүү мүмкүндүгү;
- кызыкдар тараптардын айрым топтору үчүн өз кызыкчылыктарын коргоо жана жаңжалдуу кырдаалдардын алдын алуу мүмкүндүгү;
- жергиликтүү коомчулук үчүн долбоорду оңдоп-түзөө же кошумча компенсациялык чараларды иштеп чыгуу үчүн жергиликтүү шарттар жана каада-салттар тууралуу маалымат берүү мүмкүндүгү;
- жергиликтүү коомчулук үчүн аймакты өнүктүрүү пландарына таасир этүү мүмкүндүгү.

Коомдук катышуу жол-жобосун жана кызыкдар тараптардын пикирин эске алууну уюштурууда кандай кыйынчылыктар пайда болушу мүмкүн?

- жол-жобо көп убакытты алышы жана акыркы чечимди кабыл алууда белгилүү токтотууларга алып келиши мүмкүн;
- жол-жобо кымбат иш-чара болушу мүмкүн (жол-жобо канчалык кылдат иштетилсе жана көбүрөк ыкмалар колдонулса, чыгымдар ошончолук көбүрөк болот);
- тийиштүү көзөмөл жок болгон учурдагы жаңжалдар тереңдеп кетиши мүмкүн;
- ар түрдүү максаттык топтор жана кызыкдар тараптар үчүн маалыматты жеткиликтүү баяндоо татаалдыгы;
- жергиликтүү коомчулуктун кызыкчылыктарын көздөгөндөй болгон, бирок чынында өзүнүн жеке кызыкчылыктарын ойлогон анча чоң эмес топтордун түзүлүшү көйгөй жаратышы мүмкүн;
- кызыкдар тараптарды табуу, консультацияларды уюштуруу жана пикирлерди аныктоо, талкуулар жана үгүүлөр, «кайтарым байланышты» уюштуруу боюнча билимдин жана тажрыйбанын жетишсиздиги.

Баскычтар жана ыкмалар

Туура жана натыйжалуу башкаруучулук чечимдерди иштеп чыгуу жана кабыл алуу үчүн кырдаалды кылдат талдоо керек, ошондуктан коомдук катышуунун туура уюштурулган жол-жобосу аларды түзүү жана кабыл алуу процессинде олуттуу роль ойнойт. Бул жол-жобону колдонуу артыкчылыктары жана кыйынчылыктары «Коомдук катышуунун артыкчылыктары жана кемчиликтери» бөлүмүндө баяндалган.

Коомдук катышуу жол-жобосу кырдаалга жараша башкаруучулук чечимди кабыл алуунун ар түрдүү баскычтарында кайталанышы мүмкүн. Ошондой эле бир жол-жобонун алкагында бир нече жергиликтүү жол-жоболор болушу мүмкүн, аларды кызыкдар тараптардын өзүнчө топтору жүргүзүшөт (мисалы, кайсы-бир объекттин курулушунун долбоорун же КЧТБ жол-жобосун иштеп чыгууда). Бул бөлүмдө биз негизги жол-жобонун баскычтарын жана ыкмаларын толук карап чыгабыз. «Кызыкдар тараптар» деген эмне экендиги жана аларды аныктоо ыкмалары «Негизги түшүнүктөр» бөлүмүндө баяндалган.

Бул нускаманын алкагында биз ыкмалардын максималдуу санын санап чыгуу максатын койбойбуз. Алар абдан көп, ал эми бул чөйрөнүн өнүгүшүнө байланыштуу жаңылары пайда болушу мүмкүн. Ошондуктан биз жол-жобонун баскычтарынын ар бири үчүн негизги ыкмалардын гана мисалдарын келтирдик. Коомдук катышуу жана кызыкдар тараптардын пикирин эске алуу жол-жобосу бир нече баскычтан турат:

1. маалымдоо;
2. пикирлерди аныктоо;
3. талкуулоо;
4. чечимдерди кабыл алуу;
5. кайтарым байланыш.

1-баскыч - «Маалымдоо»: бул баскыч талкуулануучу маселе боюнча маалыматты анык, өз убагында, жетиштүү өлчөмдө таратууну болжолдойт. Маалыматтык тексттер түшүнүктүү жана жеткиликтүү тил менен жазылышы, зарыл болгон учурда схемалар, сүрөттөр жана фотографиялар берилиши маанилүү. Мындан тышкары, кызыкдар тараптар берилген маалымат менен тааныша алышы, талкуулашы, аны талдашы, ошондой эле корутундуларды чыгара алышы үчүн жетиштүү өлчөмдөгү убакыт берилиши керек.

Маалымдоо чечим кабыл алган адам тарабынан, же кызматтардын бул түрүндө адистешкен компаниялар аркылуу уюштурулушу мүмкүн. Маалымдоо алгоритми өзүнө төмөнкүлөрдү камтыйт: кызыкдар тараптарды (стейкхолдерлерди) аныктоо, маалымдоонун тийиштүү ыкмасын тандоо, кабыл алынуучу чечим тууралуу эң толук маалымат таратуу.

«Маалымдоо» баскычынын ыкмалары:

ММК. Массалык маалымат каражаттары – басылмалар, радио жана телеберүү – маалымат таратуу үчүн эң жакшы канал болуп саналат. Максаттык топторго кызыктуу болгон ММКларды аныктоо маанилүү. Маалыматты жетиштүү кеңири аудиторияга жеткирүү, талкууга болушунча көбүрөк адамдарды тартуу керек болгон учурларда ММКны колдонуу өзгөчө пайдалуу. ММК үчүн басма сөз жыйынын (пресс-конференция) уюштуруу убакыт жана адам ресурстарын туура колдонуу болуп саналат.

Интернет. Пандаштырылып жаткан иш тууралуу маалыматты расмий муниципалдык сайттарга (бир катар учурларда бул мыйзамдын талабы болуп саналат, мисалы, шаар куруу ишинде эл алдында угууларды уюштурууда), ошондой эле жергиликтүү коомчулуктун популярдуу сайттарына жайгаштыруу керек. Интернетте, эреже катары, стандарттык кулактандыруудан тышкары долбоорлук документациядан болжолдонуучу ишмердиктин мүнөзү тууралуу маалыматтарды жайгаштырууга мүмкүнчүлүк бар. Маанилүү артыкчылык катары кызматташуу үчүн өзүнчө аянтчаларды уюштурбастан, кызыкдар тараптардын эскертүүлөрүн жана сунуштарын жетиштүү түрдө тез алуу мүмкүнчүлүгү болуп саналат.

Маалыматтык каттар. Маалыматтык каттар жарандардын жана уюмдардын салыштырмалуу анча көп эмес санына маалымат жеткирүү керек болгон учурда колдонулат. Булар коммерциялык эмес уюмдар, бийлик органдары, жергиликтүү тургундар болушу мүмкүн. Мисалы, болжолдонуп жаткан чарба ишинин жерине түздөн-түз жакын жайгашкан үйлөрдүн же бакча коомдорунун тургундары. Бул каттардын мазмуну баракчалардагыдай жана буклеттердей эле.

Көчөдөгү кулактандыруулар. Көчөдөгү кулактандыруулар белгилүү максаттык

топко, мисалы, белгилүү аймактын жашоочуларына конкреттүү маалымат жеткирүү керек болгондо колдонулат. Кулактандырууларды түздөн-түз эл көп топтолгон жерлерде, мисалы, аялдамаларда, ошондой эле почтанын, банк бөлүмдөрүнүн, дүкөндөрдүн, китепканалардын ж.б. кире бериш жеринде илген жакшы. Тиешелүү мекемелер жана жергиликтүү бийликтер менен жаңжалдар болбошу үчүн кулактандырууларды атайын маалымат такталарына жайгаштыруу керек. Маалымат үчүн атайын берилген жер, б.а. такта жок болгондо, кулактандырууну жайгаштырууну анын эшигинде кулактандыруу жабыштырыла турган уюмдун администрациясы менен макулдашуу керек. Кулактандыруулардын «жашоо» мөөнөтү бир күндөн бир нече күнгө чейин болушу мүмкүн, бардыгы тейлөөчү уюмдарга же кулактандырууларды өздөрү айырган тургундардын жашагандыгына жараша болот.

Документация. Коомдук жайларда, мисалы, китепканаларда, жергиликтүү администрацияларда, коммерциялык эмес уюмдардын, депутаттардын кабылдамаларында бардык кызыкдар тараптар үчүн коомдук катышуу жол-жобосу тууралуу түшүндүрмө каттар менен болжолдонгон ишти мүнөздөгөн документтер жайгаштырылат. Ошол эле жерде, эреже катары, сунуштардын жана сын-пикирлердин атайын журналдары да жайгаштырылат, аларды бардык каалоочулар толтура алат.

Көргөзмөлөр, маалымат такталары, планшеттер. Көргөзмөлөрдү өткөрүү келечектеги өзгөрүүлөрдү көз алдында элестетүүгө мүмкүндүк берет. Элдер көп барган жерлерде экспозицияларды уюштуруу натыйжалуу. Бул ири соода борборлору, китепканалар, дүкөндөрдүн, музейлердин текчелери болушу мүмкүн. *Жергиликтүү жамааттардын лидерлери.* Эреже катары, дээрлик ар бир жергиликтүү жамаатта уюмдар жана/же демилге топтору бар, алар мезгил-мезгили менен өз ишинин алкагында жолугушууларды же чогулуштарды өткөрүшөт. Мисалы, профсоюздар, жер участкалардын ээлери, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын өкүлдөрү ж.б. Тигил же бул маселе боюнча талкуулоо тууралуу, ошондой эле толук маалымат менен кайдан таанышууга болору жөнүндө кулактандырууну мындай жолугушунун лидери, мисалы, уюмдун төрагасы же депутат жасай алат.

Буклеттер, баракчалар ж.б. Буклеттер, баракчалар кеңири коомчулукка жана белгилүү максаттык топторго жазуу түрүндө маалымат берүү жана аларды талкууга чакыруу үчүн колдонулат. Көбүнчө алар анча чоң эмес өлчөмдө - эреже катары, А4 же А5 форматында. Болжолдонгон өзгөрүүлөр тууралуу, толук маалыматты кайдан алса болору, өз комментарийлерин кандай жол менен берсе болору ж.б. тууралуу кыскача маалыматты камтыйт. Буклеттерде, баракчаларда фотографияларды, сүрөттөрдү, схемаларды колдонуу пайдалуу, кээде алар сөз менен баяндаганга караганда көбүрөк маалымат берет.

Маалыматтык бюллетендер. Маалыматтык бюллетендер деталдуу маалымат берүү үчүн буклеттерге жана баракчаларга кошумча катары чыгарылышы мүмкүн. Коомдук талкуулоо процесси узак жана бир нече баскычтан турган учурларда бюллетендер алардын ар биринин жүрүшү жана жыйынтыктары, талкуулануучу маселенин алгачкы вариантына киргизилген өзгөртүүлөр тууралуу, ошондой эле сурамжылоолорду өткөрүү үчүн колдонулушу мүмкүн.

Видео- жана көрсөтмө презентациялар. Видеоматериалдар жана визуалдуу сүрөттүн башка түрлөрү татаал маалыматты кабыл алуу үчүн натыйжалуу. Көрсөтмө

презентацияларды татаал, комплекстүү объектилерди тааныштыруу үчүн жолугушууларда, көргөзмөлөрдө жана башка ушуга окшогон иш-чараларда колдонуу натыйжалуу. Ошондой эле видео жана көрсөтмө презентацияларды жазуу түрүндөгү материалга караганда көрсөтмө сүрөттү жакшырак кабыл алган аудиторияларда колдонуу натыйжалуу.

2-баскыч - «Пикирлерди аныктоо»: талкуулануучу маселе боюнча негизги кызыкдар тараптар аныкталгандан кийин жана алар зарыл маалыматты алгандан кийин көтөрүлгөн маселе боюнча алардын пикирин аныктоо баскычы өтөт. Бул баскычта жол-жобонун катышуучуларынын тең укуктуулугу тууралуу принцип толук өлчөмдө ишке ашат: кызыкдар топтордун ар бир өкүлү өз пикирин айтуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болушу керек (атайын, ал үчүн көбүрөк ылайык аянтчаны камсыз кылуу керек).

Бул баскычты уюштурууда төмөнкү аспектилерди дагы эске алуу маанилүү:

кызыкдар тараптардын өз көз карашын чагылдыруу үчүн жетиштүү убактысы болушу керек;

комментарийлерди берүү үчүн убакыттык чектер так аныкталган болууга тийиш;

коюлган суроолорго, проблемаларга же кызыкдар тараптар айткан сын-пикирлерге жооп кайтаруу керек;

алынган комментарийлер жалпыланган жана кызыкдар тараптарга жеткиликтүү болушу керек.

«Пикирлерди аныктоо» баскычынын ыкмалары:

Сунуштардын жана сын-пикирлердин журналы. Журнал таблица түрүндө түзүлөт, анда «дата», «аты-жөнү», «туулган жылы», «иштеген жери», «байланышуу маалыматы» жана «сунуштар жана сын-пикирлер» деген графалар бар. Журналды бардык каалоочулардын толтуруусу сунушталат, ал эми коомчулуктун комментарийлери журналдын форматына батпаса, пикирди жөнөкөй жазуу түрүндө журналга тиркемеде баяндаса болот. Журналдар коомдук жайларда, мисалы, китепканаларда, жергиликтүү администрацияларда, коммерциялык эмес уюмдардын, депутаттардын кабылдамаларында коомдук катышуу жол-жобосу тууралуу түшүндүрмө каттар менен болжолдонгон ишти мүнөздөгөн долбоорлук документтер менен чогуу жайгаштырылат.

Социологиялык сурамжылоо. Кызыкдар тараптардын өкүлдөрүнө анкетанын суроолоруна жооп берүү сунушталат. Сурамжылоонун максаты – талкуулануучу маселеге карата коомчулуктун мамилесин аныктоо, комментарийлерди, сунуштарды жана каршы пикирлерди алуу. Анкетада суралуучулардын мүнөздөмөсүн түзүүгө жардам берген суроолор болушу керек: жынысы, курагы, жашаган жери, социалдык статусу ж.б. Сурамжылоого киришүүдөн мурун суроолор бир мааниде түзүлгөнүн жана өзгөчө кыйынчылыктарды туудурбаганына ынануу үчүн адамдардын чакан тобунда сурамжылоого сынак өткөрүү керек. Сурамжылоолорду өткөрүү чечим кабыл алынганга чейин баштапкы баскычта талкуулануучу маселе жөнүндө тийиштүү максаттык аудиториянын пикирин билүү керек болгондо; талкуулануучу маселеге тийиштүү пикирлердин жалпы көрүнүшүн алуу маанилүү болгондо; өзүнчө топтордун, мисалы, болжолдонуучу курулушка түздөн-түз жакын жашагандардын пикирин билүү зарыл болгондо колдонулат. Сурамжылоолор көчөдөгү интервью, телефондогу интервью түрүндө, буклеттердеги же баракчалардагы айрылуучу талондор, ММК жана Интернет аркылуу жүргүзүлүшү мүмкүн. Сурамжылоонун жыйынтыктары боюнча отчет түзүлөт, ал отчеттук документациянын курамында коомчулукка жеткиликтүү

болушу керек.

Комментарийлер. Бул ыкма кайсы-бир конкреттүү сунуштар боюнча адамдардын пикирин билүү керек болгондо, көз караштардын кеңири диапазонун алуу керек болгондо колдонулушу мүмкүн. Бул учурда суроолор берилбейт, почта боюнча, телефон боюнча, электрондук почта боюнча, Интернет аркылуу, коомдук кабылдама аркылуу каалаган ыңгайлуу ыкма менен талкуулануучу маселе боюнча комментарийлерди айтууга чакыруу жарыяланат. Катшыуучулар анкетанын конкреттүү суроолоруна жооп бербестен, берилген тема боюнча алар каалаган нерсени айта алышат. Толтурулган анкеталарга караганда алынган комментарийлерди талдоо бир топ татаалырак.

«Күнү-түнү иштөөчү байланыш», «Түз байланыш». Бул ыкма кызыкдар коомчулуктан комментарийлерди алуу үчүн колдонулушу мүмкүн. Массалык маалымат каражаттарында, Интернет түйүнүндө, маалыматтык буклеттерде телефон номери көрсөтүлөт, ал боюнча белгилүү мөөнөттөрдө бардык каалоочулар талкуулануучу маселе боюнча өз пикирин айта алышат.

Чогулушка, коомдук угууларга катышуучулардын бланкалары. Жолугушуну, чогулушту же коомдук угууларды өткөрүүдө дайыма өзүнүн пикирин жазуу түрүндө айтууну каалаган, ал эми андан кийин жазуу түрүндө жооп алууну каалаган катышуучулар бар. Бул үчүн чогулуш, коомдук угуу башталганга чейинки каттоодо, таратылуучу материалдардын курамында атайын бланкалар берилет. Жолугушунун катышуучусу бланканы түздөн-түз чогулушта толтурат жана секретариатка өткөрүп берет. Толтурулган бланкалар каралып чыгышат, ал эми белгиленген сунуштар жана сын пикирлер отчеттук документацияда чагылдырылат, аларга долбоорлук документациянын иштеп чыгуучулары жана чарба ишмердигинин демилгечиси жооп кайтарышат.

Белгилүү уюмдардын жардамы менен пикирлерди билүү. Кээде мисалы, майыптардын, ардагерлердин, кичинекей балдардын ата-энелеринин ж.б. калктын белгилүү өзгөчө топторунун пикирин алуу керек болгон жагдайлар пайда болот. Бул учурда мисалы, майыптардын коомдору, балдар бакчалары ж.б. аркылуу мындай топторду бириктирген белгилүү уюмдар аркылуу иштөө натыйжалуу. Мисалы, өзгөчө топтордун пикирин билүү үчүн бул уюмдар жүргүзгөн чогулуштарды же жолугушууларды колдонууга болот.

3-баскыч - «Талкуулоо»: көтөрүлгөн маселе боюнча пикирлер чогулгандан кийин бардык кызыкчылыктарды киргизүү жана бардык коюлган талаптарды эң оптималдуу канааттандырган чечимди иштеп чыгуу үчүн талкууга өтүү керек. Ошондой эле талкуунун жүрүшүндө чечим кабыл алуучу адам жана кызыкдар тараптардын өкүлдөрү ортосунда конструктивдүү диалог үчүн аянтча түзүлөт. Талкуунун ар түрдүү ыкмасы тандалып алынышы мүмкүн, ал проблеманын, максаттык аудиториянын, талкуу уюштурулган аймактагы жергиликтүү коомчулуктун өзгөчөлүктөрүнө жараша тандалат.

Мындай аянтчаны уюштуруу маанилүү болуп саналат, ал катышуучулардын санынын арбышын жана кызыкдар тараптар ортосунда пикирлерди эркин алмашууну камсыз кылат.

«Талкуулоо» баскычынын ыкмалары:

Коомдук угуулар, тегерек столдор, чогулуштар. Бул абдан таралган ыкма. Коомдук угуулар, тегерек столдор коомчулукка расмий билдирүүлөрдү жасоого мүмкүнчүлүк беришет, ал эми мында катышып жаткандар дароо жана түздөн-түз

пикирлерди айта жана суроолорду бере алышат. Мындай иш-чаралар демилгечилерди, чечим кабыл алган органдарды, эксперттерди жана коомчулук өкүлдөрүн бирге чогултууга жана талкуулануучу маселе боюнча талкууну уюштурууга мүмкүндүк беришет. Коомдук жолугушуулардын жүрүшүндө сөзсүз түрдө протокол жүргүзүлөт, суроолор жана жооптор, сын пикирлер, сунуштар жана комментарийлер белгиленет. Коомдук жолугушууларды өткөрүүдө талкуулар дурус нукта, өз ара асылууларсыз жана айыптоолорсуз өткөнү маанилүү.

Коомдук жолугушууларды өткөрүүдө көңүл бура турган айрым негизги учурлар:

мындай жолугушуулар өткөрүлүүчү жер «нейтралдуу» болушу керек;

жолугуунун регламенти так аныкталган болушу керек: сөз сүйлөөлөрдүн тартиби, билдирүүлөрдүн узактыгы, суроо-жоопторго берилген убакыт;

жолугушунун алып баруучусу аудиторияда кадыр-баркы бар адам болушу керек; ал коомдук жолугушунун жүрүшүн жөнгө салат, талкуу башка темаларга өтпөй белгиленген маселенин чегинде жүрүшүнө байкоо жүргүзөт.

Реалдуу пландаштыруу. Бул ыкманы мисалы, белгилүү аймакка кандай объектилерди жайгаштыруу керектигин аныктоо, же тескерисинче белгилүү объект жайгаштырылуу үчүн жерди тандоо керек болгондо колдонсо болот. Ыкма аймактын макетин түзүүнү жана аны талкуулануучу маселе боюнча калктын сунуштарын чогултуу үчүн ачык чогулуштарда колдонууну болжолдойт.

Бул ыкманы пландаштыруунун эң эрте баскычтарында, мисалы, өзүнчө райондорду же кварталдарды өнүктүрүүнү аныктоодо колдонуу пайдалуу. Ал бардык кызыкдар топторго идеяларды сунуш кылууга, мүмкүн болчу чечимдердин арасынан артыкчылыктууларын бөлүп алууга, жаңжалдарды чечүүгө мүмкүндүк берет. Бул ыкма адамдардын муктаждыктарын аныктоого жардам берет. Бул ыкманын артыкчылыгы компромисс же консенсус тезирек жетишилериинде турат, анткени процесстин катышуучуларынын аракеттери жалпы максатка жетүүгө - жашоо чөйрөсүн жакшыртууга багытталган.

Дискуссиялык топтор, фасилитаторлуу (башкарылуучу) талкуулар. Мындай талкуулар адамдардын анча көп эмес санынын катышуусу менен өткөрүлөт, талкууну көз карандысыз фасилитатор жетектейт, ал талкууну керектүү нукка салат. Талкууларга коомчулук өкүлдөрү, эксперттер, ошондой эле чечим кабыл алуучу уюмдардын өкүлдөрү катышат. Бул талкуулар абдан так структураланган болушу керек: темалар аныкталып, талкуулоо үчүн суроолор түзүлүшү зарыл. Талкуулардын жүрүшүндө артыкчылыктар жана мүмкүн болчу жаңжалдар аныкталышы мүмкүн.

Консультациялар, жеке жолугушуулар. Ыкма кызыкдар тараптар менен мүмкүн болчу чечимдерди талкуулоонун эң натыйжалуу ыкмасы болуп саналат. Көзмө-көз баарлашуу кабыл алынуучу чечимдин негизги аспектилерин так талкуулоого, ошондой эле компромисске келүүгө мүмкүндүк берет. Мындан тышкары, консультациялар жана жеке жолугушуулар уюштуруучулук көз карашынан азырак чыгымдуу болуп саналат. Азыркы учурда консультацияларды ошондой эле онлайн режиминде (байланыштын электрондук каражаттарын колдонуу менен) өткөрүүгө болот, бул бардык кызыкдар тараптардын убакыт ресурстарын үнөмдөөгө мүмкүндүк берет.

Делфи ыкмасы. Бул ыкма эксперттер ортосунда талкууларды өткөрүү үчүн колдонулат. Процесс, эреже катары, узак убакытты талап кылат. Ар бир эксперт талкуулануучу маселеге тийиштүү суроолор тизмесине жооптор түрүндө өз пикирин берет. Жооптор жалпыланып, кайрадан катышуучуларга жөнөтүлөт,

алардан мүмкүн болчу варианттарга баа берүүнү өтүнүшөт. Катышуучулардын жооптору статистикалык жактан иштетилет жана кайрадан катышуучуларга топтун жалпыланган жообу түрүндө көрүшү үчүн жөнөтүлөт. Жооптору калгандарынан бир топ айырмаланган катышуучулардан өз жоопторуна далил келтирүүнү өтүнүшөт. Эксперттердин жалпы пикири болгон суроолор жана каршы пикирлерге алып келген суроолор так аныкталмайынча сурамжылоонун экинчи жана кийинки турлары ушундай эле өткөрүлөт.

4 - баскыч «Чечимдерди кабыл алуу»: бул баскычта кызыкдар тараптардын пикирин эске алган чечим иштелип чыгат.

«Чечимдерди кабыл алуу» - өзүнө көптөгөн компоненттерди камтыган татаал процесс. Кызыкдар тараптардын пикирин эске алуу жол-жобосунун жыйынтыгы катары чечимдин өзүн иштеп чыгуу башкаруучулук чечимди түзүүнүн бүткүл процесси бою калыптанат. Талкуулануучу маселе боюнча жыйынтыктуу резюмени чечим кабыл алуучу адам кабыл алат, алар бийлик, бизнес, коомдук уюмдардын өкүлдөрү, жарандардын демилгелүү топтору, жергиликтүү коомчулуктун башка топтору болушу мүмкүн. ЧКА – бул коллегиялуу орган болгон жагдайлар болот. Бирок чечим кабыл алуучу адамдын кызыкдар тараптан айырмасы чечим кабыл алуучу адам кабыл алынуучу чечим үчүн жоопкерчилик тартат (чечим кабыл алуу чөйрөсүнө жараша – кылмыш жазасына чейин), ал эми кызыкдар тараптар мындай жоопкерчилик тартпайт.

«Чечимдерди кабыл алуу» ыкмалары:

«Чечимдерди кабыл алуу» баскычы эки жол менен ишке ашырылат: жеке (ЧКА – бир адам) же коллегиялуу (атайын комиссия, жарандардын чогулушу менен).

Мамлекеттик, аймактык же муниципалдык деңгээлдерде чечимдерди кабыл алуунун жекече жолу ар түрдүү башкаруучулук чечимдерди кабыл алуу, ар түрдүү жарлыктарды, буйруктарды, токтомдорду чыгаруу менен берилген. Бул учурда чечим кабыл алган адамдарга президент, губернатор, мэр, уюмдун, бөлүктүн, бөлүмдүн жетекчиси ж.б. кирет.

Коллегиялуу чечимдерди кабыл алуунун мүмкүн болчу ыкмалары:

Муниципалдык, аймактык жана улуттук деңгээлдеги шайлоолор. Шайлоолор жашыруун добуш берүүдө жалпы тең жана түздөн-түз шайлоо укугунун негизинде өлкөнүн президентин, депутаттарды, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын шайлоо органынын мүчөлөрүн, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын шайлануучу кызмат адамдарын шайлоо максатында өткөрүлөт. Мыйзамдарга ылайык ар бир учур үчүн өзүнүн шайлоо системасы иштейт. Шайлоолордун жыйынтыктары расмий жарыяланууга тийиш.

Референдум. Референдумдун объектиси белгилүү маселе - мыйзам, мыйзам долбоору, Конституция, Конституцияга түзөтүү, тиешелүү өлкөнүн эл аралык статусуна тийиштүү проблема, ички саясий проблема болуп саналат. Референдум түздөн-түз элдин укук чыгаруусу болуп саналат. Бул жергиликтүү коомчулукка гана эмес, ар бир өзүнчө адамга да маанилүү чечимдерди кабыл алууда коомчулуктун катышуу ыкмаларынын бири. Референдумдун жол-жобосу Конституция жана тиешелүү өлкөлөрдүн мыйзамдары менен аныкталган.

Жарандык калыстар тобу - 1974 –жылы Джефферсон Борбору коммерциялык эмес коомдук уюму тарабынан сунушталган жарандарды коомдук талкуулоо процессине тартуу жана жалпы улуттук чечимдерди кабыл алуу технологиясы.

Жарандык калыстар тобу — бул коомдун ар түрдүү катмарларынан жана калктын топторунан турган жарандардын тобу (18 кишиге жакын). Көбүнчө курагы, жынысы, билими, расалык таандыгы, коомчулуктардын ичинде географиялык жайгашуусу эске алынат. Жол-жобого ошондой эле *консультациялык кеңештин* катышуусу милдеттүү, ал талкуулануучу теманы жакшы билген жана калыстар тобунун мүчөлөрүн маалымат менен камсыз кылган маселеге карата ар түрдүү позицияларды билдирген кадыр-барктуу адамдардан турат. Талкуунун жыйынтыктары басма сөздө жана расмий булактарда жарыяланат.

Жарандык калыстар тобу мамлекеттин жана коомдун кызыкчылыктарын макулдашуу маселесин чечүү үчүн түзүлөт. Бул технология адамдарга проблеманы изилдөөгө, биргелешкен чечимди иштеп чыгууга жана коомчулук алдында жыйынтыктарды жарыялоого мүмкүндүк берет. Жарандык калыстар тобу бардык кызыкдар тараптарга каралуучу маселе боюнча өз ойлорун билдирүүгө жана талкуулоого мүмкүндүк берет, ал эми жарандар үчүн – бул анын мазмунун терең түшүнүү мүмкүндүгү. Бул технология ошондой эле массалык маалымат каражаттарынын жана коомчулуктун көңүлүн аларга бурууга арналган. Жарандык калыстар тобунун маанилүү милдеттеринин бири мыйзам чыгаруучуларга жана саясатчыларга (чечим кабыл алган адамдарга) коомдук пикирди билдирген сунуштарды жеткирүү болуп саналат. Ишмердиктин үшундай эле принциптери Кыргыз Республикасынын Коомдук палатасы тууралуу Жободо баяндалган болчу. Бирок КР Коомдук палатасынын ишинин жыйынтыгында түзүлгөн чечимдер чечим кабыл алуучу адамдардын аткаруусу үчүн милдеттүү болуп эсептелген эмес.

Visioning-көнүгүүлөр. Ыкма бардык кызыкдар тараптарды тартууну караштырат. Мындай көнүгүүлөрдүн негизги милдети жергиликтүү коомчулуктун негизги артыкчылыктарын же мисалы, өзүнчө кызматтардын жакынкы мезгилге иш планын чагылдыруучу документти түзүү болуп саналат. Бул ыкманы колдонуу өзүнчө адамдар, же ар түрдүү топтор тарабынан аймактын маселелерине кеңири көз караштарын алуу зарылдыгы менен шартталган. Бул ыкманын максаты пландын өзү эле эмес, жергиликтүү жамаатты өнүктүрүүгө катышуу үчүн коомчулуктагы мүмкүнчүлүктөрдүн чагылдырылышы болуп саналат. Бирок чечим кабыл алуунун бул ыкмасын ишке ашыруу талкуулануучу маселе боюнча кызыкдар тараптардын жакшы даярдыгын жана билимдүүлүгүн болжолдойт.

5-баскыч - «Кайтарым байланыш»: жыйынтыктоочу чечим кабыл алынгандан кийин кызыкдар тараптарды кандай чечим кабыл алынганы, эмне жана кандай жол менен эске алынганы тууралуу маалымдоо керек. Кызыкдар тараптардын пикирлери чечим кабыл алууда чындыгында эле эске алынганын көрсөтүү маанилүү. Кызыкдар тараптарды кандай пикирлер эске алынганы тууралуу гана эмес, кайсылары эске алынбаганы жана эмне үчүн алар эске алынбаганы тууралуу маалымдоо керек.

Бул абдан маанилүү баскыч, бирок ага туруктуу практикада аз баа беришип, көбүнчө колдонбой коюшат. «Кайтарым байланышты» сөзсүз ишке ашыруу коомдук катышуу жол-жобосун колдонуу натыйжасын өнүктүрөт. Кайсы пикирлер эске алынбаганы тууралуу отчеттор кызыкдар тараптардын кийинки талкууларда негиздүүрөк жана билимдүүрөк пикирлерди айтышына жардам берет. Мындан тышкары, кайтарым байланыш коомдук катышуу жол-жобосунун жүрүшү бою өз убагында координациялоого мүмкүндүк берет.

«Кайта байланыш» баскычынын ыкмаларына «Маалымдоо» баскычынын бардык ыкмалары кирет.

Мыйзамдык аспектилери

Кыргызстанда жергиликтүү өз алдынча башкаруунун укуктук негизин Кыргыз Республикасынын "Кыргыз Республикасындагы ченемдик-укуктук актылар жөнүндө" мыйзамына ылайык төмөнкү негизги категорияларды камтыган ченемдик-укуктук актылар түзөт.

Биринчиден, аларды ар кандай укуктук жөнгө салуу деңгээлдерин эске алуу менен төмөнкүлөргө бөлүүгө болот:

- республикалык деңгээлдеги ченемдик -укуктук актылар
- жергиликтүү маанидеги ченемдик -укуктук актылар.

Улуттук деңгээлде жергиликтүү өз алдынча башкарууну укуктук жөнгө салуунун жалпы принциптери бекитилет. Бул деңгээлдеги ченемдик-укуктук актыларга Кыргыз Республикасынын Конституциясы, Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 15-июлундагы №102 "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" мыйзамы, 2003-жылдын 25-сентябрындагы №215 "Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансы-экономикалык негиздери жөнүндө" мыйзамы, 2004-жылдын 21-августундагы №165 "Муниципалдык кызмат жөнүндө" мыйзамы жана башка мыйзамдар кирет. Кыргыз Республикасынын Президентинин Жарлыгы, Жогорку Кеңештин Токтому да жергиликтүү өз алдынча башкарууну уюштуруу жана анын иш процессинде келип чыгуучу мамилелерди жөнгө салат.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун жергиликтүү деңгээлде укуктук негизин түзүүчү ченемдик-укуктук актыларга жергиликтүү референдумда, жарандардын чогулушунда кабыл алынган чечимдер, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлчүлүктүү жана аткаруучулук органдарынын, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун кызмат адамдарынын чечимдери кирет. Мисалы, муниципалдык түзүлүштөрдүн уставдары, бюджеттик түзүлүш жана бюджеттик процесс жөнүндө жоболор, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын түзүмү жөнүндө жобо, муниципалдык менчикти башкаруу тартиби жөнүндө жобо жана башкалар.

Экинчиден, жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасын жөнгө салган ченемдик-укуктук актылар юридикалык жактан мыйзамдарга жана мыйзам алдындагы актыларга бөлүнөт.

Мыйзамдар мыйзам алдындагы актыларга карата жогорку юридикалык күчкө ээ. Мыйзам алдындагы актылар мыйзамдарга каршы келбөөгө тийиш. Эгерде мыйзам алдындагы ченемдик акт мыйзамга каршы келе турган болсо, анда анын мыйзамга каршы келген бөлүктөрү колдонулбайт жана мыйзамга ылайык келтирилүүгө тийиш.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасында мамилелерди жөнгө салуучу ченемдик укуктук актылардын караштуулук принциптеринин сакталышы, жергиликтүү өз алдынча башкаруу институтунун түптөлүү жана өнүгүү процессин кадыресе башкарууну камсыз кылган негизги шарттардын бири. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө ченемдик актылар бүтүндөй мамлекеттин масштабында колдонулган, бирдиктүү механизмди түзүүгө тийиш. Мындай ыкма жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасында бирдиктүү укуктук чөйрөнүн

түзүлүшүнө өбөлгө түзөт.

Үчүнчүдөн, ченемдик- укуктук актылар атайын жана жергиликтүү өз алдынча башкарууга тиешелүү болгон өзүнчө нормаларды камтыган болуп бөлүнөт.

Кыргыз Республикасынын "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" мыйзам, "Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансылык-экономикалык негиздери жөнүндө" мыйзам, "Мүлккө муниципалдык менчик жөнүндө" мыйзам, "Муниципалдык кызмат жөнүндө" мыйзам жана башкалар атайын мыйзамдар болуп саналышат. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасында мамилелердин айрым түрлөрүн жөнгө салуучу нормалар, алсак, Кыргыз Республикасынын Конституциясында, жергиликтүү өз алдынча башкаруу үчүн атайын багытка ээ болбогон бир катар башка мыйзамдарда камтылат.

Албетте, биздин өлкөнүн башкы мыйзамы- Кыргыз Республикасынын Конституциясы жергиликтүү өз алдынча башкаруу ишин жөнгө салган республикалык маанидеги маанилүү документ болуп саналат.

Конституциянын 1993-жылдын 5-майында кабыл алынган редакциясында Кыргыз Республикасында мамлекеттик бийлик мамлекеттик бийликке жана өз алдынча башкарууга бөлүштүрүү принцибине негизделет деп белгиленген. Конституциянын экинчи редакциясында (1996-жылдын жалпы элдик референдумунун жыйынтыгы боюнча) Кыргызстанда мамлекеттик бийлик мамлекеттик бийликтин жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун милдеттерин чектөө принцибине негизделери көрсөтүлгөн. Мындай өзгөрүү мамлекеттин жергиликтүү маанидеги маселелерди так аныктоого жана жергиликтүү өз алдынча башкарууга чегерилген мамлекеттик ыйгарым укуктардын чөйрөсүн жөнгө салууга умтулуусунун натыйжасы болгон.

Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 2010-жылдын 27-июнунда жалпы элдик добуш берүүсү (референдум) аркылуу жаңы колдонууга берилген редакциясына кайрылуу менен жергиликтүү өз алдынча башкаруу Кыргыз Республикасы тарабынан таанылгандыгын жана гарантиялангандыгын белгилей кетүү зарыл. Конституцияга ылайык жергиликтүү өз алдынча башкаруу мамлекеттик бийлик органдарынын системасына кирбейт жана өз ыйгарым укуктарынын чегинде өз алдынча болуп саналат.

Конституциянын 8-бөлүгү толугу менен жергиликтүү өз алдынча башкарууга арналган. Анын 110-113-беренелеринде жергиликтүү өз алдынча башкаруунун калайык-калк менен жергиликтүү маанидеги маселелерди өз алдынча чечүүгө, жергиликтүү жарандар жамааттары менен түздөн-түз же жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары аркылуу башкарууну жүзөгө ашырууга негизги укуктары бекитилген. Мындан тышкары, жергиликтүү кеңештер - жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлчүлүктүү органдары, ошондой эле айыл өкмөтү жана шаар мэриялары-жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруучу органдары тарабынан түзүлгөн өз алдынча башкаруу органдарынын системасы да түзүлгөн. Конституцияда жергиликтүү кеңештердин депутаттарын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органдарынын башчыларын шайлоо тартиби белгиленген. Кыргыз Республикасынын Конституциясы боюнча жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлчүлүктүү органдары жергиликтүү бюджетти бекитүүгө жана контролдоого; жергиликтүү салыктарды жана жыйымдарды, ошондой эле алар боюнча жеңилдиктерди белгилөөгө; жергиликтүү коомчулуктун социалдык-экономикалык өнүгүү жана калкты социалдык жактан коргоо программаларын

бекитүүгө жана жергиликтүү маанидеги башка маселелерди чечүүгө укуктуу. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарына айрым мамлекеттик ыйгарым укуктар жана аларды жүзөгө ашыруу үчүн зарыл боло турган материалдык жана финансылык ресурстар да өткөрүп берилиши мүмкүн, бирок, алардын ишке ашышына контролдук кылуу милдети мамлекетте калат. Кыргыз Республикасынын Конституциясында жергиликтүү өз алдынча башкарууга алардын укуктарын бузгандыгы үчүн соттук коргонууга кайрылуу укугуна кепилдик берилет. Мындан тышкары, Конституцияда мамлекеттик органдарда жергиликтүү өз алдынча башкаруунун мыйзамда каралган ыйгарым укуктарына кийлигишүүгө укуктары жок экендиги белгиленген. Кыргыз Республикасынын нормаларын өнүктүргөн, жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасында мамилелерди жөнгө салган базалык, атайын мыйзам болуп, Кыргыз Республикасынын "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" мыйзамы саналат.

Бул мыйзам Кыргыз Республикасынын административдик-аймактык деңгээлинде жергиликтүү бийликти уюштуруу принциптерин белгилейт, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун жана жергиликтүү мамлекеттик администрациянын ачык бийликти жүзөгө ашыруудагы ролун аныктайт, алардын ишинин уюштуруучулук жана укуктук негиздерин бекемдейт, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын компетенцияларын жана өз ара мамилелеринин принциптерин, жергиликтүү коомдун өз алдынча башкаруу укугуна мамлекеттик кепилдиктерди белгилейт.

"Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" мыйзамы тарабынан биринчиден, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун уюштуруучулук, финансы-экономикалык өз алдынчалыгы, жергиликтүү башкаруунун сот тарабынан коргоого алынышына кепилдик берет. Экинчи жагынан, мыйзамда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын жана алардын кызмат адамдарынын жоопкерчиликтери жана алардын ишине контролдук каралган.

Жергиликтүү өз алдынча башкарууну жүзөгө ашыруунун формалары

Жогоруда аталган мыйзамга ылайык, Кыргызстанда жергиликтүү өз алдынча башкаруу өкүлчүлүктүү формада жана жергиликтүү коомдун башкарууга түздөн-түз катышуусу формасында жүзөгө ашырылат.

Жергиликтүү коомдун жергиликтүү башкарууну жүзөгө ашырууга өкүлчүлүктүү катышуусу жергиликтүү кеңештер аркылуу ишке ашырылат. Жергиликтүү коомчулуктун уставында каралган учурларда шаардын же айыл аймактарынын өкүлчүлүктүү катышуусу жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органынын башчысы аркылуу жүзөгө ашырылат.

Ал эми жергиликтүү коомчулуктун өз алдынча башкарууга түздөн-түз катышуусу төмөнкүдөй формада жүзөгө ашырылат:

- коомдук жана мамлекеттик жашоонун бардык маанилүү маселелерин жана жергиликтүү маанидеги маселелерин жергиликтүү коомдун мүчөлөрүнүн чогулуштарында талкуулоо;
- жергиликтүү кеңештердин депутаттарын тандоо;
- ченем чыгаруу демилгесин көрсөтүү жана/же жергиликтүү маанидеги өзгөчө маанилүү маселелер боюнча түздөн-түз добуш берүүгө катышуу.

Жергиликтүү коомчулуктун жергиликтүү өз алдынча башкарууну жүзөгө ашырууда өкүлчүлүктүү катышуусу жөнүндө эмнелерди билүү зарыл?

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органынын системасын төмөнкүлөр түзөт:

- жергиликтүү башкаруунун өкүлчүлүктүү органдары - жергиликтүү кеңештер (айылдык жана шаардык) жана
- жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органдары - айыл өкмөтү, шаар мэриялары.

Жергиликтүү кеңештер

Жергиликтүү кеңештердин түрлөрү

Биздин мыйзамдар жергиликтүү кеңештерди эки түргө бөлүүнү карайт:

- айылдык кеңеш - айыл аймагындагы жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлчүлүктүү органы;
- шаардык кеңеш - жергиликтүү өз алдынча башкаруунун шаардык өкүлчүлүктүү органы.

Жергиликтүү кеңештердин ыйгарым укуктарынын мөөнөттөрү жана сандык курамы

Жергиликтүү кеңештер колдонуудагы мыйзамдарга ылайык, 4 жылдык мөөнөткө түзүлөт. Жергиликтүү кеңештердин сандык курамы тиешелүү административдик-аймактык бирдигинде калктын санын эске алуу менен белгиленет. Бул норма Бишкек жана Ош шаарларынын кеңештерине таралбайт – алардын кеңештеринде депутаттардын саны 45. Калган шаардык жана айылдык кеңештеринде депутаттардын саны:

калкы 6000 адамга чейинки санында 11 депутат,

калкы 6001ден 20000 чейинки санында 21 депутат,

жана калкы 20001 жана андан жогору санында 31 депутатты түзөт.

Жергиликтүү кеңештер кайсы маселелерди чечүүгө укуктуу?

Мыйзамдарга ылайык жергиликтүү кеңештер төмөнкүдөй маселелерди чечишет:

- 1) жергиликтүү маанидеги маселелерди башкаруунун тартибин белгилөө;
- 2) жергиликтүү бюджетти жана анын аткарылышы жөнүндө отчетту бекитүү, ошондой эле бюджеттин аткарылышынын жүрүшү жана бюджеттен тышкаркы фонддордун пайдаланылышы жөнүндө маалыматты угуу;
- 3) аймакты социалдык-экономикалык жактан өнүктүрүүнүн жана калкты социалдык жактан коргоонун программаларын бекитүү жана алардын аткарылышын контролдоо;
- 4) жергиликтүү салыктарды, жыйымдарды жана жеңилдиктерди киргизүү, ошондой эле Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында каралган учурларда алар боюнча ставкаларды аныктоо;
- 5) жергиликтүү жамааттын муниципалдык менчигин пайдалануунун жана ага ээлик кылуунун тартибин аныктоо, анын ичинде муниципалдык менчиктин объектилерин менчиктештирүү программаларын бекитүү жолу менен аныктоо, муниципалдык менчиктин пайдаланышына контролду ишке ашыруу;
- 6) жергиликтүү өз алдынча башкаруунун тиешелүү аткаруу органынын иши жөнүндө отчетту угуу;
- 7) мыйзамдарда белгиленген учурларда депутаттардын ыйгарым укуктарын мөөнөтүнөн мурда токтотуу;
- 8) жергиликтүү жамааттын уставын бекитүү;

- 9) тиешелүү мамлекеттик бийлик органдарына киргизүү максатында администрациялык-аймактык түзүлүш боюнча сунуштарды иштеп чыгуу;
- 10) кеңештин төрагасын, анын орун басарын шайлоо, аларды кызмат орундарынан бошотуу, кеңештин төрагасынын Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына карама-каршы келүүчү чечимдерин жокко чыгаруу;
- 11) кеңештин регламентин кабыл алуу;
- 12) өз чечимдери аткарылышына контролдук кылуу;
- 13) Өкмөт тарабынан аныкталуучу типтүү ченемдердин негизинде жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруу органынын штаттык сан-эсебин жана түзүмүн бекитүү;
- 14) муздак сууну, канализацияны, жылуулук менен камсыз кылууну пайдалангандык, ошондой эле Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык катуу тиричилик таштандыларын жыйнагандык, ташып чыгаргандык жана жок кылгандык үчүн тарифтерди бекитүү;
- 15) алкогольдук ичимдиктерди жана тамеки буюмдарын сатуунун, ырым-жырымдарды өткөрүүгө тыюу салганга чейинки чектөөлөрүн аныктоо;
- 16) ирригациялык тармактарды, үйдөгү жана үй жанындагы участкаларды күтүүнүн тартибин аныктоо;
- 17) жергиликтүү жамааттын уставына жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык башка маселелерди чечүү.

Шаарлардын кеңештеринин сессияларында төмөндөгүдөй маселелер кошумча чечилет:

- 1) шаардын мэрин шайлоо;
- 2) ушул Мыйзамда белгиленген тартипте шаардын мэрин ишенбестик билдирүү;
- 3) мыйзамдарда бекитилген шаар жерлерине салыктын базалык ставкалардын чегинде шаар жерлерине салыктын жиктелген ставкаларды белгилөө.

Айылдык кеңештердин сессияларында кошумча иретинде төмөндөгүдөй маселелер чечилет:

- 1) айыл өкмөтүнүн башчысын шайлоо;
- 2) ушул Мыйзамда белгиленген тартипте айыл өкмөтүнүн башчысына ишенбестик билдирүү;
- 3) тиешелүү район үчүн мыйзамдарда базалык ставканын базасында эсептелген айыл аймагы үчүн белгиленген жер салыгынын жалпы суммасынын чегинде топурактын бонитетинин баллдарын эсепке алуу менен айыл чарбасына жарактуу жерлерди пайдалангандык үчүн салыктын жиктелген ставкаларын аныктоо;
- 4) Айыл чарбасына жарактуу жерлердин Мамлекеттик фондунун ижарага берүүнүн тартибин аныктоо;
- 5) талап кылынбаган жана пайдаланылбаган жайыттарды пайдалануу.

Бул маселенин ченемдик укуктук жактан камсыз кылынышы

- Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 15-июлундагы №101 "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" мыйзамы,
- 2006-жылдын 21-февралындагы №189 "Бишкек шаардык Кеңешинин депутаттарынын Аппараты жөнүндө жобо",
- Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 14-июлундагы №98 "Жергиликтүү кеңештин депутаттарын шайлоо жөнүндө" мыйзамы,
- Кыргыз Республикасынын 2000-жылдын 13-январындагы №3 "Жергиликтүү

кеңештин депутаттарынын статустары жөнүндө" мыйзамы.

Шаар мэриялары

Шаар мэрлери кайсы маселелерди чечүүгө укуктуу?

Шаар мэрлеринин компетенциясына мыйзам тарабынан төмөнкүдөй маселелер чегерилген:

- 1) шаардын тиричилик жактан камсыз кылуу системасынын иштешин жана өнүгүшүн, шаардыктарга социалдык жана маданий тейлөө кызматтарын көрсөтүүнү уюштурат;
- 2) шаардын бюджетинин долбоорун иштеп чыгат жана аны шаардык кеңеш бекиткенден кийин аткарат;
- 3) шаарды социалдык-экономикалык жактан өнүктүрүүнүн, калкты социалдык жактан коргоонун программаларынын долбоорлорун иштеп чыгат жана шаардык кеңеш бекиткенден кийин алардын аткарылышын камсыз кылат;
- 4) шаарды өнүктүрүү үчүн инвестицияларды жана гранттарды тартат;
- 5) тарыхтын, архитектуранын жана маданияттын эстеликтерин коргоо боюнча иш-чараларды жүзөгө ашырат;
- 6) шаардын жерлерин жана муниципалдык менчиктин объекттерин акыл-эстүү пайдалануу боюнча иш-чараларды иштеп чыгат жана аларды шаардык кеңеш бекиткенден кийин жүзөгө ашырат;
- 7) ишканаларды менчиктештирүүгө жана тиешелүү социалдык-маданий, тиричилик жана чарбалык маанидеги объекттердин тиешелүү органдары менен макулдашуу боюнча ошондой эле алардын иштешине зарыл жабдуу-шайманды баланска кабыл алууга катышат;
- 8) турак жай фондун, турак жай-коммуналдык чарбаны өнүктүрүү жана шаарды абат кылуу боюнча иш-чараларды иштеп чыгат жана жүзөгө ашырат;
- 9) шаарда курулуш куруунун башкы планын иштеп чыгып, жүзөгө ашырат, Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык архитектура жана шаар куруу ченемдери менен эрежелеринин сакталышына контролду ишке ашырат;
- 10) жаратылыш кырсыктарынын, өзгөчө кырдаалдардын, алардын кесепеттерин жоюу боюнча мобилизациялык жана уюштуруучулук-практикалык иш-чараларды жүзөгө ашырат;
- 11) Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык жана башка ыйгарым укуктарды жүзөгө ашырат.

Шаар мэрин шайлоо жана кызматынан бошотуу тартиби

Шаар мэрлери шаардык кеңеш тарабынан шайланат. Бишкек шаарынын мэрин шайлоо 1998-жылдын 9-июлундагы №228 "Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун башчысын-Бишкек шаарынын мэрин шайлоо жөнүндө жобо менен" аныкталат, ал эми Ош шаарынын мэри 2005-жылдын 9-августундагы №218 "Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун башчысын-Ош шаарынын мэрин шайлоо жөнүндө убактылуу жобо» менен аныкталат.

Шаар мэрин шайлоо жашыруун добуш аркылуу жергиликтүү кеңештин депутаттары тарабынан жүзөгө ашырылат.

Шаар мэри Премьер-министр тарабынан төмөнкүдөй негиздер болгон шартта, мөөнөтүнөн мурда бошотулушу мүмкүн:

- 1) жеке арызынын негизинде;

- 2) прокуратура органдары тарабынан белгиленген, же мамлекеттик ыйгарым укуктары берилген мыйзамдарды, Президенттин жана Өкмөттүн ченемдик укуктук актыларын аткарбагандыгы же талаптагыдай эмес аткаргандыгы үчүн шаардык кеңештин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгүнүн макулдугу менен, а прокуратура органдары тарабынан белгиленген мыйзамдарды, Президенттин жана Өкмөттүн ченемдик-укуктук актыларын кайра бузуу фактылары ачылганда, шаардык кеңештин депутаттарын кабардар кылуу менен;
 - 3) соттун күчүнө кирген айыптоочу өкүмүнүн негизинде;
 - 4) сот тарабынан жоопкерчиликке жарамсыз деп таанылган учурда;
 - 5) аны өлдү, дайынсыз жок болгон, ошондой эле өлгөн деп жарыялоо жөнүндө соттун чечими мыйзамдуу күчүнө кирген учурда;
 - 6) Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары жактарга туруктуу жашоо үчүн чыгып кеткен учурда;
 - 7) Кыргыз Республикасынын жарандыгынан чыккан, Кыргыз Республикасынын жарандыгын жоготкон же чет мамлекеттин жарандыгын алган учурда;
 - 8) жылыш болбогон эмгекке жарамсыздыгынын кесепетинен өзүнүн кызмат милдеттерин аткарууга мүмкүндүгү жок болгон учурда;
 - 9) шаардык кеңештин депутаттарынын жалпы санынын үчтөн экисинин добуштары менен ишенбестик билдирилген учурда;
 - 10) тараптардын эркине көз каранды болбогон жагдайлар боюнча (тиешелүү мыйзам кабыл алынган, мыйзамдарда каралган дагы башка жагдайларда).
- Шаардын мэринен шаардык кеңеш тарабынан ишенбестик көрсөтүлгөн учурда Премьер-министр аны кызмат ордунан мөөнөтүнөн мурда бошотуу же шаардык кеңештин чечимине макул болбоо жөнүндө чечим кабыл алууга укуктуу. Бирок, шаардык кеңештин депутаттары шаар мэринен ишеним көрсөтпөгөндүгүн экинчи жолу билдирсе, Премьер-министр аны 3 айдын ичинде ээлеген кызматынан бошотууга милдеттүү.

Бул маселенин ченемдик-укуктук жактан камсыз кылынышы

- Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 15-июлундагы №101 "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" мыйзамы,
- 1998-жылдын 9-июлундагы №228 "Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун башчысын-Бишкек шаарынын мэрин шайлоо жөнүндө жобо,
- 2005-жылдын 9-августундагы №218 "Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун башчысын-Ош шаарынын мэрин шайлоо жөнүндө убактылуу жобо».

Айыл өкмөтү

Айыл өкмөтү деген эмне жана ал эмне үчүн керек?

Айыл өкмөтү - бул айыл аймагында иш жүргүзгөн, аткаруу бийлигинин органы. Айылдык кеңештин депутаттарына өз ыйгарым укуктарын жүзөгө ашырууга, шайлоочулар алдында отчетторду даярдоого жана жүргүзүүгө көмөктөшүү - айыл өкмөтүнүн артыкчылыктуу милдеттеринен болуп саналат. Айыл өкмөтүнүн ыйгарым укуктарынын чегинде чыгарылган актылары тиешелүү аймакта милдеттүү аткарылууга тийиш.

Айыл өкмөтүнүн түзүмү

Айыл өкмөтүнүн түзүмүнө участкалык врач, ветеринардык врач, ички иштер органдарынын кызматкери (участкалык инспектор) кирсе болот.

Участкалык врач, ветеринардык врач, ички иштер органдарынын кызматкери (участкалык инспектор) Өкмөт белгилеген тартипте контракт негизинде айыл өкмөтүнүн штатына алынат.

Айыл өкмөтүнүн компетенциялары

Мыйзам талаптарына ылайык, айыл өкмөтү төмөнкү маселелерди карайт жана чечет:

- 1) аймакты социалдык-экономикалык жактан өнүктүрүү программаларынын долбоорун иштеп чыгат жана алар айыл кеңеши тарабынан бекитилгенден кийин аткарылышын камсыз кылат;
- 2) жергиликтүү бюджеттин долбоорун иштеп чыгат, ал айыл кеңеши тарабынан бекитилгенден кийин аны аткарат;
- 3) тарыхтын, архитектуранын жана маданияттын эстеликтерин коргоо боюнча иш-чараларды жүзөгө ашырат;
- 4) жаңы жумуш орундарын ачуу боюнча иш-чараларды иштеп чыгат, жүзөгө ашырат;
- 5) ишканаларды менчиктештирүүгө жана айыл өкмөтүнүн балансына социалдык маданий-тиричилик жана чарбалык маанидеги объекттерди жана алардын иштешине зарыл жабдуу-шайманды өткөрүп берүүгө катышат;
- 6) турак жай фондун, турак жай-коммуналдык чарбаны өнүктүрүү жана аймакты абат кылуу боюнча иш-чараларды иштеп чыгып, жүзөгө ашырат;
- 7) муниципалдык менчикте турган жерлерди, ошондой эле Айыл чарбасына жарактуу жерлердин мамлекеттик фондунун жерлерин акыл-эстүү пайдалануу боюнча иш-чараларды иштеп чыгат, жүзөгө ашырат;
- 8) аймакка курулуш куруунун башкы планын иштеп чыгып, жүзөгө ашырат, архитектуранын жана шаар куруунун нормалары менен эрежелеринин сакталышына контролду ишке ашырат;
- 9) жаратылыш кырсыктарынын, өзгөчө кырдаалдардын алдын алуу жана четтетүү, алардын кесепеттерин жоюу боюнча мобилизациялык жана уюштуруучулук-практикалык иш-чараларды жүзөгө ашырат;
- 10) Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык дагы башка иш-чараларды жүзөгө ашырат.

Айыл өкмөтү кимге отчет берет?

Айыл өкмөтү өзүнүн ишинде - айыл кеңешине, а берилген мамлекеттик ыйгарым укуктар боюнча тиешелүү мамлекеттик органдарга отчет берип турат.

Айыл өкмөтүнүн башчысын шайлоо же ээлеген кызмат ордуна бошотуу тартиби

Айыл өкмөтүнүн башчысы айыл кеңешинин депутаттары (депутаты) тарабынан көрсөтүлүүчү, ошондой эле райондук мамлекеттик администрациянын башчысы (аким) тарабынан сунушталуучу талапкерлердин ичинен жашыруун добуш берүү жолу менен айыл кеңешинин чакырылыш мөөнөтүнө айыл кеңешинин депутаттары тарабынан шайланат.

Айыл өкмөтүнүн башчысы ээлеген кызмат ордуна аким тарабынан төмөндөгүдөй учурларда мөөнөтүнөн мурда бошотулушу мүмкүн:

- 1) жеке арызынын негизинде;
- 2) мыйзамдарды, прокуратура органдары тарабынан белгиленген же мамлекеттик ыйгарым укуктар берилген Президенттин жана Өкмөттүн ченемдик укуктук актыларын аткарбагандыгы же талаптагыдай эмес аткаргандыгы үчүн - айыл кеңешинин депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгүнүн макулдугу менен, а мыйзамдар, Президенттин жана Өкмөттүн прокуратура органдары тарабынан белгиленген ченемдик укуктук актыларын бузуу фактылары кайталанган учурда,- айыл кеңешинин депутаттарын кабардар кылуу менен;
- 3) соттун айыптоочу өкүмү күчүнө киришинин негизинде;
- 4) ал сот тарабынан аракетке жөндөмсүз деп табылган учурда;
- 5) соттун өлдү, дайынсыз жок болду, ошондой эле өлгөн деп жарыялоо жөнүндө чечими мыйзамдуу күчүнө кирген учурда;
- 6) Кыргыз Республикасынын чегинен тышкары жактарга туруктуу жашоо үчүн чыгып кеткен учурда;
- 7) Кыргыз Республикасынын жарандыгынан чыккан, Кыргыз Республикасынын жарандыгын жоготкон же чет мамлекеттин жарандыгын алган учурда;
- 8) жылыш болбогон эмгекке жараксыздыгынын кесепетинен өзүнүн кызматтык милдеттерин аткарууга мүмкүнчүлүгү жок болгон учурда;
- 9) айыл кеңешинин депутаттарынын жалпы санынын үчтөн эки добушу менен ишенбестик билдирилген учурда;
- 10) тараптардын (тиешелүү мыйзамдын алынышы, мыйзамдарда каралгандагы башка жагдайлар) эрк-ниетине көз карандысыз болгон жагдайлар боюнча.

Мындан тышкары, Айыл өкмөтүнүн башчысына айыл кеңеши тарабынан ишенбестик билдирилген учурда аким кызмат ордуна мөөнөтүнөн мурда бошотуу же айыл кеңешинин чечимине макулдук бербөө жөнүндө чечим кабыл алууга укуктуу. Айыл өкмөтүнүн башчысына айыл кеңешинин депутаттары тарабынан кайра ишенбестик билдирилген учурда аким аны 3 айдын ичинде ээлеген кызматынан бошотот.

Бул маселенин ченемдик-укуктук жактан камсыз кылынышы

- Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 15-июлундагы №101 "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" мыйзамы,

Айыл башчысы

Айыл башчысы деген ким?

Айыл кеңешинин чечими боюнча өзүнчө жайгашкан калк конуштардын жергиликтүү маанидеги маселелерин ыкчам чечүүнү уюштуруу максатында айыл кеңешинин чечими боюнча айыл башчысынын кызмат оруну киргизилсе болот. Айыл башчысы тиешелүү аймактагы тургундардын жыйындарынын макулдугу менен айыл башчысы тарабынан дайындалат жана муниципалдык кызматчы болуп эсептелет. Айыл башчысы калыптанган каада-салттар боюнча калк конуштун аймактык өзгөчөлүктөрүнөн чыгып, айыл өкмөтүнүн чечими менен берилген иш-милдеттерди аткарат.

Бул маселенин ченемдик-укуктук жактан камсыз кылынышы

- Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 15-июлундагы №101 "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" мыйзамы,
- 2006-жылдын 6-октябрындагы №720 "Айыл башчысы (айыл старостасы) жөнүндө типтүү жобо".

Жергиликтүү жамааттын жергиликтүү өз алдынча башкарууну жүзөгө ашырууга тикелей катышуу жөнүндө эмнени билүү зарыл?

Коомдук жана мамлекеттик жашоонун бардык маанилүү маселелерин жана жергиликтүү маанидеги маселелерди жергиликтүү жамааттын мүчөлөрүнүн чогулуштарында талкуулоо.

Мунун зарылчылыгы эмнеде?

Мындай чогулуштарда муниципалдык бийликтегилер калкка жергиликтүү коомчулук үчүн социалдык мааниге ээ, даярдалып жаткан чечимдер тууралуу маалымат беришет. Өз кезегинде, катышуунун бул формасы жарандарга өз пикирлерин билдирүүгө, долбоорлук чечимдерге өзгөртүүлөрдү киргизүү боюнча сунуштарды берүүгө жана башка мүмкүнчүлүктөрдү берет.

Бул маселенин ченемдик-укуктук жактан камсыз кылынышы

- Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 15-июлундагы №101 "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" мыйзамы,
- Кыргыз Республикасынын "Кыргыз Республикасынын мамлекеттик органдарынын жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын карамагындагы маалыматтардан пайдалануу мүмкүнчүлүгү жөнүндө" мыйзамы.

Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо

Бул тууралуу эмнени билүү зарыл?

Шайлоо-бул, жарандардын эркин түздөн-түз билдирүү формасы, ал Кыргыз Республикасынын Конституциясына, конституциялык мыйзамдарына жана башка мыйзамдарга ылайык, мамлекеттик бийлик органын, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органын түзүү же кызмат адамына ыйгарум укуктарды чегерүү максатында жүзөгө ашырылат.

Муниципалдык шайлоолорду жүргүзүүнүн негизги максаты- бул, депутаттарды, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун шайлануучу органынын мүчөлөрүн, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун кызмат адамдарын шайлоо.

Жарандардын жергиликтүү өз алдынча башкарууну жүзөгө ашырууга түздөн-түз катышуусунун бул формасы жашыруун добуш берүүдө баарына бирдей жана тике шайлоо укугуна кепилдик берет.

Бул маселенин ченемдик-укуктук жактан камсыз кылынышы

- Кыргыз Республикасынын 2010-жылдын 27-июнунда кабыл алынган Конституциясы,
- Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 15-июлундагы №101 "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" мыйзамы,
- Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 2-июлундагы №68 "Кыргыз Республикасынын Президентин жана Кыргыз Республикасынын Жогорку

Кеңешинин депутаттарын шайлоо жөнүндө" конституциялык мыйзамы,
- Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 14-июлундагы №98 "Жергиликтүү кеңештердин депутаттарын шайлоо жөнүндө" мыйзамы.

Ченем чыгаруу демилгеси жана/же жарандардын жергиликтүү маанидеги өзгөчө маанилүү маселелер боюнча түздөн-түз добуш берүүгө катышуусу
Норма чыгаруу демилгесинин максаты эмнеде?

Жарандардын жергиликтүү маанидеги маселелер боюнча муниципалдык укуктук актынын долбоорлорун жергиликтүү кеңештердин кароосуна сунуштоо укугу- ченем чыгаруу демилгесин илгерилетүүнүн максаты болуп саналат.

Ченем чыгаруу демилгесин ким көтөрүп чыга алат?

Муниципалдык түзүлүштүн өкүлчүлүктүү органынын ченемдик укуктук актысы менен белгиленген тартипте шайлоо укугуна ээ болгон демилгелүү жарандар тобу демилге көтөрө алат. Жергиликтүү ченем чыгаруу демилгесин көтөрүү укугуна жергиликтүү коомчулуктун мүчөлөрүнүн үчтөн бир бөлүгү гана ээ.

Бул демилгени ишке ашыруу тартиби

Жергиликтүү ченем чыгаруу демилгесин ишке ашыруу тартиби мыйзам талаптарына ылайык жергиликтүү коомдун уставы менен аныкталат.

Долбоорду кароо учурунда демилгечилердин милдеттүү катышуусу

Жергиликтүү маанидеги маселелер боюнча ченемдик укуктук актылардын долбоорлору аларды демилгелөөчүлөрдүн жана тиешелүү жергиликтүү коомчулуктун башка өкүлдөрүнүн милдеттүү түрдө катышуусу менен каралууга тийиш.

Бул маселенин ченемдик-укуктук жактан камсыз кылынышы

- Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 15-июлундагы №101 "Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө" мыйзамы

Муниципалдык түзүлүштүн (жергиликтүү кеңештердин) өкүлчүлүктүү органынын ченемдик укуктук актысы

Калктын өз алдынча башкарууну түздөн-түз жүзөгө ашыруусунун башка формалары жана аны жүзөгө ашырууга катышуусу

Коомдук бирикмелер, жергиликтүү коомдун ассоциациялары жана союздары

Бул тууралуу эмнени билүү зарыл?

Жергиликтүү коом өз ишин координациялоо үчүн социалдык, экономикалык жана маданий тапшырмаларды биргеликте чечүү, жеке укуктарын жана кызыгууларын кыйла эффективдүү жүзөгө ашыруу, өз ара көмөктөшүү максатында Кыргыз Республикасынын мыйзамында каралган формаларда жана тартипте коммерциялык эмес уюмдарды түзүүгө укуктуу.

Жергиликтүү коом эл аралык союздарга жана жергиликтүү коомдун ассоциациясына кирүүгө укуктуу, бирок, ошол эле учурда мамлекеттин атынан чыгууга укуктуу эмес.

Ошондой эле жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын системасына

кирбеген уюмдарга алардын ыйгарым укуктары берилбей тургандыгын билүү зарыл.

Жергиликтүү коомдун курултайлары

Бул тууралуу эмнени билүү зарыл?

Коомдук кеңири пикирди жана калктын жашоо-тиричилигин уюштуруу сыяктуу маанилүү маселелерди чечүүдө алардын катышуусун эсепке алуу максаты менен жергиликтүү коомдун курултайлары өткөрүлөт. Курултайга аймакты социалдык-экономикалык жактан өнүктүрүү, жергиликтүү бюджетти калыптандыруу, муниципалдык менчикти пайдалануу жана өнүктүрүү маселелери коюлушу мүмкүн. Курултайдын чечимдери тиешелүү жергиликтүү кеңеш үчүн көрсөтмө берүүчү мүнөзгө ээ болуу менен, жергиликтүү кеңеш жана жергиликтүү өз алдынча башкаруу аткаруу органынын башчысы тарабынан каралат. Курултайдын делегаттарынын өкүлчүлүгүнүн нормалары, аны өткөрүү тартиби жана курултайдын чечимдерин ишке ашыруу Кыргыз Республикасынын ченемдик укуктук актыларына ылайык жергиликтүү коомдун уставы менен белгиленет.

Жергиликтүү коомдун чогулуштары (жыйындары)

Бул тууралуу эмнени билүү зарыл?

Жергиликтүү коомдун мүчөлөрүнүн жергиликтүү кеңештин депутаттарынын жана анын аткаруу органдарынын маалыматтарды угуп жана талкууга алуу сыяктуу маанилүү маселелер боюнча пикирин эсепке алуу максатында чогулуштар, бир кичи райондун же айылдын, бир кварталынын бир көчөсүндө жашаган жергиликтүү коомдун мүчөлөрүнүн катышуусунда угуулар өткөрүлөт жана алар боюнча сунуш көрсөтмөлөр кабыл алынат. Чогулуштардын (жыйындардын) сунуш-көрсөтмөлөрү тиешелүү чогулуштардын (жыйындардын) өкүлчүлүктөрүнүн (делегаттарынын) катышуусунда каралат.

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруу

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруу деген эмне?

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруу – бул жарандардын алардын айылдык аймакта, шаарда жашаган жери боюнча жергиликтүү маанидеги маселелеринде өз демигелерин жеке жоопкерчиликке алуу менен, өз алдынча чечүү жана жүзөгө ашыруу үчүн өз алдынча уюштуруусу.

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруу деп, жашаган жери боюнча жарандардын айыл аймагынын, шаардын бөлүгүндө жергиликтүү маселелерде өз демилгелерин өз алдынча чечүү жана өзүнүн жоопкерчилиги менен ишке ашыруу боюнча өзүн-өзү уюштурушу түшүнүлөт.

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруу формалары

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруу кичи райондордун кеңештери жана комитеттери, турак-жай комплекстери, үйлөрдүн, көчөлөрдүн, кварталдардын комитеттери, жамааттар формаларында жана башка Кыргыз Республикасынын Конституциясына жана башка мыйзамдарына каршы келбей турган формаларда ишке ашырылат.

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруу микрорайондордун, турак жай комплекстеринин, үй, көчө, кварталдык комитеттеринин, жамааттардын (общиналар) жана башка Конституцияга, ушул Мыйзамга, Кыргыз

Республикасынын жана башка мыйзамдарына карама-каршы келбеген формаларында кеңештер жана комитеттер түрүндө ишке ашырылат.

Коомдук өз алдынча башкаруунун аймактык чеги

Бул жашоочулардын сунуштарын эске алуу менен, тиешелүү жергиликтүү кеңеш аркылуу белгиленет.

Коомдук өз алдынча башкаруу аймагынын чек арасы тургундардын сунуштарын эске алуу менен тиешелүү жергиликтүү кеңештер тарабынан белгиленет.

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруунун мекемеси

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруунун ар түрдүү формалары жергиликтүү кеңеште эсептик каттоого алынган учурдан тартып, өз статусуна ээ болот. Аймактык коомдук өз алдынча башкаруу ошондой эле Кыргыз Республикасынын мыйзамы менен белгиленген тартипте юридикалык жак статусун алууга укуктуу.

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруунун ар кандай формалары жергиликтүү кеңеште аларды эсепке алып каттоо жүргүзүлгөн учурдан тартып өзүнүн статусун алат. Аймактык коомдук өз алдынча башкаруу Кыргыз Республикасынын мыйзамдарында белгиленген тартипте юридикалык жактын статусун алууга да укуктуу.

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруу кимге отчет берүүгө тийиш?

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруунун бардык формалары өз ишинде аларды жергиликтүү кеңешке каттаган жана шайлаган жарандардын чогулуштарында отчет берип турууга милдеттүү.

Аймактык коомдук өз алдынча башкаруунун бардык формалары өз ишинде өздөрүн шайлаган жарандардын чогулушуна жана аларды каттаган жергиликтүү кеңешке отчет берип турат.

Жергиликтүү коомдун уставдары

Жергиликтүү коомдун уставдары кимдер тарабынан кабыл алынат?

Жергиликтүү коомдун уставдары тиешелүү жергиликтүү кеңештер аркылуу тиешелүү жергиликтүү коомдун чогулуштарындагы жана курултайларындагы талкуулардын жыйынтыгы боюнча кабыл алынат. Уставды бекитүү чечими тиешелүү жергиликтүү кеңеш депутаттарынын жалпы санынын көпчүлүгү тарабынан кабыл алынууга тийиш.

Бул уставдар эмнени аныктайт?

Жергиликтүү коомдун уставдары аркылуу жергиликтүү кеңештин жана аткаруу органынын өз ара мамилелеринин тартиби жана мыйзам аркылуу жөнгө салынбай турган жергиликтүү өз алдынча башкаруу иши тууралуу маселелер аныкталат.

Уставды каттоо жөнүндө

Жергиликтүү коомдун уставы жергиликтүү кеңештин ченемдик укуктук актыларын каттоо үчүн белгиленген тартипте, жергиликтүү өз алдынча башкаруу органында милдеттүү түрдө катталууга тийиш.

Жергиликтүү кеңештин жергиликтүү коомдун уставын бекитүү жөнүндө ченемдик укуктук акты (уставдын тексти кошо тиркелет) Кыргыз Республикасынын Адилет министрлигинин аймактык бөлүмүнө ченемдик укуктук актылардын Мамлекеттик реестрине киргизүү үчүн жөнөтүлөт.

Бул маселенин ченемдик-укуктук жактан камсыз кылынышы

- Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 15-июлундагы №101 “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө” мыйзамы;
- Кыргыз Республикасынын 2005-жылдын 21-февралындагы №36 “Жамааттар (коомдор) жана алардын бирикмелери жөнүндө” мыйзамы;
- 2001-жылдын 2-майындагы №152-“Жергиликтүү коомдун өкүлдөрүнүн элдик курултайы жөнүндө жобо”;
- Кыргыз Республикасынын 2002-жылдын 5-июлундагы №113 “Аксакалдардын соттору жөнүндө” мыйзамы.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансы-экономикалык негиздери

Бул тууралуу эмнени билүү зарыл?

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансы-экономалык негиздерин Кыргыз Республикасынын мыйзамдары менен жергиликтүү коом үчүн белгиленген салыктык жана салыктык эмес киреше булактары, муниципалдык менчикти пайдалануудан түшкөн кирешелер, кредиттик жана башка финансылык ресурстар, ошондой эле жергиликтүү өз алдынча башкарууга Кыргыз Республикасынын мыйзамында белгиленген тартипте өткөрүлүп берилген жана алар тарабынан алардын аймактык чегинде жергиликтүү коомдун керектөөлөрүн жана кызыгууларын канааттандыруу үчүн пайдаланылган кыймылсыз жана кыймылдуу муниципалдык мүлк, баалуу кагаздар, жаратылыш ресурстары, ошондой эле тиешелүү аймакта иш жүргүзгөн ишканалар, уюмдар жана мекемелер түзөт.

Бул маселенин ченемдик-укуктук жактан камсыз кылынышы

- Кыргыз Республикасынын 2011-жылдын 15-июлундагы №101 “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө ” мыйзамы.
- Кыргыз Республикасынын 2003-жалдын 25-сентябрындагы №215 “Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун финансы-экономикалык негиздери жөнүндө” мыйзамы.
- Кыргыз Республикасынын 2002-жылдын 15-мартындагы №37 “Мүлккө карата муниципалдык менчик жөнүндө” мыйзамы.
- Кыргыз Республикасынын 2004-жылдын 21-августундагы №165 “Муниципалдык кызмат жөнүндө” мыйзамы.